

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΣΧΟΛΗ ΣΔΟ

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΜΟΝΑΔΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ
(ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ-ΚΑΛΗ ΒΡΥΣΗ).
ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ: ΑΛΑΤΖΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΨΗ: ΚΟΥΤΣΙΟΣ ΑΣΗΜΑΚΗΣ (ΠΑΝ/ΚΟΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΣ)

ΠΥΡΓΟΣ ΗΛΕΙΑΣ 2017

Στον μπαμπά μου..

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΙΑΔΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι η συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδιων ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Ακόμη δηλώνω ότι αυτή η πρώτη εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ ΑΝΔΡΙΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ 397 ΥΠΟΓΡΑΦΗ KA

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα Διονυσιακού χαρακτήρα δρώμενα που παρουσιάζονται και αναλύονται στην παρούσα εργασία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας της Δράμας. Ως μέλος της κοινωνίας αυτής, από τα πρώτα παιδικά μου χρόνια έζησα από κοντά και συμμετείχα στα δρώμενα, όπως έκαναν και άλλα μέλη της οικογένειάς μου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός πως δεν υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία που να ασχολείται με το θέμα αυτό, όχι τόσο της τέλεσης των δρωμένων, αλλά κυρίως της σύνδεσής τους με τα Διονυσιακά Δρώμενα που τελούνταν στην Αρχαία Αθήνα. Εντοπίζοντας λοιπόν την έλλειψη αυτή, αποφάσισα να ασχοληθώ με τη διεξοδική μελέτη της σύνδεσης αυτής και να παρουσιάσω τα ευρήματά μου. Για το λόγο αυτό, ανέλυσα σε μεγάλο βαθμό τα αρχαιοελληνικά λατρευτικά δρώμενα του Διονύσου, αλλά και τα δρώμενα που λαμβάνουν χώρα στα χωριά της Δράμας τη σημερινή εποχή. Αυτός είναι ο τρόπος με το οποίο επιθυμώ να συμβάλω στην επιστημονική κοινότητα, και να δώσω το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα στο πεδίο αυτό.

Με την παρούσα πτυχιακή εργασία κλείνει ο κύκλος της φοιτητικής μου ζωής που αποτελεί σκαλοπάτι για την μετέπειτα εξέλιξή μου. Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Ασημάκη Κούτσιο για την βοήθειά του στη διεξαγωγή της εργασίας. Επίσης την κ. Ελένη Αναστασιάδου - Τυχόλα, Ιστορικό - Εθνολόγο για την πολύτιμη βοήθειά της σε θέματα Λαογραφίας και Ιστορίας. Ακόμη, τα μέλη των πολιτιστικών συλλόγων κ. Ιωάννη Παπουτσή και τον κ. Αθανάσιο Παλικάρη για τις πληροφορίες σχετικά με την τέλεση των δρωμένων. Τέλος θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην οικογένειά μου για την στήριξή της στην όλη προσπάθειά μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η παρουσίαση των Διονυσιακών δρωμένων και η διαχρονικότητά τους. Μελέτη περίπτωσης των δυο χωριών του νομού Δράμας, το Μοναστηράκι και την Καλή Βρύση, που συναντάμε δρώμενα Διονυσιακής λατρείας, έστω και με κάποιες παραλλαγές που υπέστησαν.

Η μελέτη ξεκινά, στο πρώτο μέρος της, με την παρουσία του θεού Διονύσου, τον μύθο γύρω από αυτήν και την διάδοση της λατρείας του, τόσο κατά την αρχαία Αθήνα, όσο και την ευρύτερη περιοχή του Νομού Δράμας.

Γίνεται ιστορική αναδρομή της περιοχής, ανά περιόδων και αναφορά στα σημαντικότερα γεγονότα που έλαβαν χώρα στη πόλη της Δράμας.

Έπειτα καταγράφονται τα σημαντικότερα τεκμήρια που δηλώνουν την εκτενή λατρεία του Θεού στην περιοχή.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας, παρουσιάζονται τα Διονυσιακά δρώμενα, των χωριών Μοναστηρακίου και Καλής Βρύσης Δράμας, που πραγματοποιούνται μέχρι τις ημέρες μας, καθώς και οι συμβολισμοί τους.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας, γίνεται συγκριτική μελέτη των αναφερθέντων δρωμένων, με αναφορά στις ομοιότητες και στις διαφορές τους.

Και τέλος, συμπερασματικά, αναλύεται η συμβολή των πολιτιστικών συλλόγων, στη διάσωση, διατήρηση και διάδοση των πολιτιστικών δρωμένων του τόπου και της πολιτισμικής κληρονομιάς, που είναι γεμάτη από ήθη και έθιμα.

Ερευνητικά εργαλεία:

Για την εκπόνηση και ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, χρειάστηκε:

1. Η Βιβλιογραφική έρευνα, αποτέλεσε σημαντικό κομμάτι για την διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας, επίσης,
2. η προσωπική καταγραφή κατά της τέλεση των δρωμένων στο έτος 2017, και
3. τέλος ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε και η μέθοδος της συνέντευξης. Η συνέντευξη αφορούσε τους προέδρους των πολιτιστικών συλλόγων των χωριών Μοναστηράκι και Καλή βρύση. Για το Μοναστηράκι μας μίλησε ο κ. Γιάννης Παπουτσής, ενώ για την Καλή βρύση ο κ. Αθανάσιος Παλικάρης. Οι συνεντεύξεις περιείχαν 13 ερωτήσεις κοινές και στους δύο προέδρους των πολιτιστικών συλλόγων. Η ερωτήσεις παραδόθηκαν στους συνεντευξιαζόμενους στην πρώτη συνάντηση που είχαμε στις 17 Μαΐου 2017 και μου στάλθηκαν με e-mail απαντημένες. Οι συνεντεύξεις βρίσκονται στο Παράρτημα.

Λέξεις κλειδιά:

Ήθη-Έθιμα-Παράδοση-Αναβίωση-Δρώμενα-Χορευτικά Δρώμενα.

Οι έννοιες αναγκαίων εννοιών αναλύονται στο τέλος του 1^{ου} μέρους, σελ 22.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
<i>Μέρος 1^ο</i>	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1. Λατρεία και σημαντικές γιορτές στην αρχαία Ελλάδα.....	10
2.1 Δράμα –Η γη των Ηδωνών Θρακών	12
2.Δράμα - Από την αρχαιότητα ως το σήμερα	13
2.2 Θεός Διόνυσος - Αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή της Δράμας	18
2.2.1 Αρχαιολογικά Ευρήματα στη περιοχή της Καλή Βρύσης	19
3. Ορισμοί αναγκαίων εννοιών	22
<i>Μέρος 2^ο</i>	25
4. Μοναστηράκι Δράμας	25
4.1 Μορφωτικός και πολιτιστικός Σύλλογος Μοναστηρακίου	27
4.2 Τοπικές παραδοσιακές φορεσιές και ενδυμασίες	28
4.3 Το Δρώμενο των "Αράπηδων"	31
4.3.1 Προετοιμασία Δρωμένου	31
4.3.2 Αποκορύφωση Δρωμένου και οι συμβολισμοί του	31
5. Καλή Βρύση Δράμας	34
5.1 Πολιτιστικός Σύλλογος Καλή βρύσης	36
5.2 Τοπικές παραδοσιακές φορεσιές και ενδυμασίες	37
5.3 Το Δρώμενο των «Μπαμπούγερων».....	38
5.3.1 Προετοιμασία Δρωμένου	39
5.3.2 Αποκορύφωση Δρωμένου και οι συμβολισμοί του	40
<i>Μέρος 3^ο</i>	42
6. Ομοιότητες και Διαφορές των Δρωμένων των χωριών Μοναστηρακίου και Καλής Βρύσης Δράμας	42
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	45
8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	49
9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	58

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η λατρεία του Διονύσου, θεού της βλάστησης, του κρασιού και της γονιμότητας ξεκίνησε από τη Θράκη και γρήγορα απέκτησε πανελλήνιο χαρακτήρα. Η ελληνική αρχαιότητα, στο σύνολό της υμνούσε τον Δίονυσο ως δωρητή της αμπέλου. Είναι ένας θεός τόσο οικείος στους θνητούς αλλά ταυτόχρονα και τόσο απόμακρος, που δεν διστάζει να τιμωρήσει όσους αρνούνται να τον λατρέψουν.¹

Γιος του Δία και της Σεμέλης, ο Δίονυσος θεωρείται λαϊκός θεός. Λατρευόταν, αρχικά, στην περιοχή της Θράκης, την εποχή των Πελασγών, πολύ πριν από την ομηρική εποχή(1100-750π.Χ.). Στον Όμηρο, αλλά και σε άλλους μυθικούς κύκλους ο Δίονυσος παρουσιάζεται βάρβαρος και άγριος και έχει πολλά κοινά σημεία με τον θεό του πολέμου, τον Άρη.

Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι στις ψηλές κορφές της Ροδόπης λειτουργούσε Μαντείο του Διονύσου, και αναφέρει μάλιστα πως αργότερα το επισκέφτηκε ο Μέγας Αλέξανδρος. Επιπλέον, στα Άβδηρα υπήρχε ναός του Διονύσου και σύμφωνα με τις πηγές εκεί τελούνταν αγώνες, τα «Διονύσια».

Ανήκει στις ελάσσονες πλην όμως σημαντικές θεότητες του αρχαιοελληνικού πανθέου, καθώς η λατρεία του επηρέασε σημαντικά τα θρησκευτικά δρώμενα της ελλαδικής επικράτειας. Ο Δίονυσος ως μυθολογική οντότητα «δεν είναι μήτε παιδί ούτε άντρας, αλλά αιώνιος έφηβος, καταλαμβάνοντας μια θέση ανάμεσα στα δύο»(Segal, Charles,1982). Με αυτή τη μορφή, αντιπροσωπεύει «το πνεύμα της ενέργειας και της μεταμορφωτικής δύναμης του παιχνιδιού» γεμάτο πονηριά, εξαπάτηση και στρατηγικές που υποδεικνύουν είτε τη θεϊκή σοφία είτε το αρχέτυπο του Κατεργάρη, παρόν σε όλες σχεδόν τις μυθολογίες του κόσμου» (Segal, Charles,1982).²

Ο Δίονυσος, συνοδεύεται συνήθως από τις «μαινάδες», οι οποίες είναι γνωστές επίσης ως «Βάκχες». Η ονομασία «μαινάς» προέρχεται από τη λέξη μανία και δηλώνει κυρίως, τις γυναίκες που βρίσκονται σε τρέλα από τον τρόπο που τιμούν τον θεό, συνήθως επάνω στα βουνά. Είναι ντυμένες με ένα ανάλαφρο πέπλο, στο κεφάλι τους φορούν στεφάνια από κισσό, κρατάνε θύρσους και παίζουν κρόταλα. Επίσης, στους ώμους έχουν κρεμασμένα κάποια δορά ζώου και στα χέρια τους κρατάνε μικρά νεκρά ζώα.³

Άλλη θορυβώδης συνοδεία του θεού είναι οι σειληνοί. Μοιάζουν αρκετά με τους Κενταύρους. Έχουν σώμα ανθρώπου, πόδια με οπλές, μακριά ουρά και αυτιά αλόγου. Επίσης, έχουν μακριά γενειάδα και τριχωτό σώμα. Εικάζεται πως τόπος καταγωγής τους ήταν η Θράκη και η Φρυγία. Όπως προκύπτει από την μελανόμορφη εικονογραφία του πρώιμου βου αι. π.Χ από την Αθήνα, τη Βοιωτία και τη Λακωνία, οι σειληνοί είναι άνδρες μεταμφιεσμένοι, οι οποίοι χορεύουν υπό τον ήχο του διπλού αυλού. Πολύ συχνά ερωτοτροπούν με μαινάδες, τις παρενοχλούν. Το όνομα «σειληνοί» είναι ο πληθυντικός του «Σειληνού», ο οποίος ήταν ένας σοφός γέροντας, που δεν μοιραζόταν τη σοφία του με τους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Σειληνός αφού μέθυσε, αιχμαλωτίστηκε και παραδόθηκε στον βασιλιά της Φρυγίας, Μίδα για να τον βοηθήσει με τη σοφία του.

Η πιο γνωστή όμως συνοδεία του Δίονυσου είναι οι «σάτυροι». Η πατρίδα των σατύρων φαίνεται πως ήταν η Πελοπόννησος και ειδικότερα η Αρκαδία, που οι γεωργικοί της

¹ Κακριδής Ι., *Ελληνική Μυθολογία, Τόμος 3, Οι Ήρωες, Εκδοτική Αθηνών, 1986, σελ. 291-296.*

² Harrison J. E., *Προλεγόμενα στη μελέτη της ελληνικής θρησκείας: Ο θεός Δίονυσος, (μτφρ. Ε. Παπαδοπούλου), Ιάμβλιχος, Αθήνα, 2003*

³ Simon E., *Οι Θεοί των Αρχαίων Ελλήνων, ελλ. μτφ. Πινγκάτογλου Σ., University Studio Press, 1996, σελ. 267-290*

πληθυσμοί τους φαντάζονταν ως πνεύματα, δαίμονες που κατά προτίμηση διέμεναν στα δάση και τις κορυφές των βουνών. Οι σάτυροι παρουσιάζονται να έχουν μυτερά αυτιά, χαιτή, γενειάδα και οπλές. Στην εικονογραφία τους βλέπουμε να χορεύουν, να παίζουν τον διπλό αυλό, να κυνηγάνε μαινάδες, νύμφες και να πίνουν μαζί με τον θεό. Οι σάτυροι ήταν γνωστοί ήδη από το πρώτο μισό του βου αι. π.Χ. στην Αθήνα και ταυτίζονταν σε ότι αφορά το φύλο, το χορό και την υπηρεσία του Διόνυσου μαζί με τους «σειληνούς».⁴

Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή του μύθου, ο Διόνυσος γεννήθηκε στη Θήβα και είναι γιος του Δία και της Σεμέλης, κόρη του Κάδμου και της Αρμονίας. Όταν η Σεμέλη ήταν έξι μηνών έγκυος παρουσιάστηκε μπροστά της η Ήρα, μεταμφιεσμένη σε γριά, και την έπεισε να ζητήσει από τον εραστή της να φανερωθεί μπροστά της όπως πραγματικά ήταν. Η Σεμέλη την άκουσε και ζήτησε από τον Δία να εμφανιστεί με την πραγματική του μορφή. Όταν ο Δίας εμφανίστηκε μπροστά της, με τις αστραπές του, η Σεμέλη κάηκε ζωντανή. Τότε ο Δίας πήρε από τη μήτρα της το έμβρυο, που ήταν τυλιγμένο σε κισσό για προστασία και το έραψε στο μηρό του, μέχρι να έρθει η ώρα να γεννηθεί.⁵

Για τον λόγο αυτό ο Διόνυσος είναι γνωστός και ως «διπλογεννημένος» ως «διογενής» θεός. Όταν ο Διόνυσος γεννήθηκε, ο Δίας τον έδωσε στον Ερμή. Αυτός τον εμπιστεύθηκε στην αδερφή της Σεμέλης την Ινώ και στον βασιλιά Αθάμαντα, για να τον προστατεύσουν από τη ζήλια της Ήρας, η οποία ήθελε να σκοτώσει το παιδί, που γεννήθηκε από τους παράνομους έρωτες του άντρα της. Όταν το ανακαλύπτει η Ήρα τιμωρεί την Ινώ και τον Αθάμαντα.

Τότε ο Δίας μετέφερε τον Διόνυσο σε μια πόλη μακρινή, σε μία πόλη που την έλεγαν Νύσα, που έχει μία ωραία κοιλάδα και ένα σπήλαιο. Τη μυθική πόλη Νίσα άλλοι την τοποθετούν στην Ασία και άλλοι στην Αιθιοπία ή την Αφρική και άλλοι στη Θράκη (το πιθανότερο). Αυτό μας δίνει μία κατά προσέγγιση ετυμολογία του ονόματός του, με ένα συσχετισμό του με το όνομα Νύσα. (Διό-νυσος). Εκεί τον παρέδωσε στις Νύμφες να τον μεγαλώσουν, αφού πρώτα τον μεταμόρφωσε σε κατσικάκι. Αυτό το επεισόδιο εξηγεί το όνομα *ερίφιον*, που έφερε ο Διόνυσος. Ο Διόνυσος, όταν ενηλικιώθηκε, ανακάλυψε το αμπέλι και τη χρήση του, η Ήρα όμως τον έκανε να παραφρονήσει. Μέσα στην παραφροσύνη του ο Διόνυσος περιπλανήθηκε στην Αίγυπτο, στη Συρία και στη Φρυγία. Στη Φρυγία τον υποδέχτηκε η θεά Κυβέλη, τον εξάγνισε και τον μύησε στο τυπικό της λατρείας της. Απαλλαγμένος από την τρέλα του, ο Διόνυσος πήγε στη Θράκη. Πάνω στο Παγγαίο διαδραματίστηκε και ο τραγικός μύθος του Θράκα βασιλέα Λυκούργου, τον οποίο περιγράφει ο Όμηρος στην έβδομη ραψωδία της Ιλιάδος, (στίχ. 129 επόμ.) και αργότερα κι ο Απολλόδωρος στη Μυθολογική Βιβλιοθήκη του (3^ο βιβλίο, στ. 34 επόμ.). Σύμφωνα μ' αυτό τον μύθο, ο φοβερός βασιλιάς των Ηδωνών Θρακών, ο Λυκούργος, γιος του Δρύαντα, συγκρούστηκε και προσπάθησε να αιχμαλωτίσει τον Διόνυσο, καθώς ήθελε να προστατεύσει με αυτόν τον τρόπο την επικράτειά του από την οινοποσία χωρίς μέτρο. Κήρυξε ανεπιθύμητο τον θεό Διόνυσο και την ακολουθία του. Έτσι ήρθε σε ρήξη με τους Θεούς οι οποίοι τον τιμώρησαν παίρνοντας του τα λογικά, και φέρνοντας στην περιοχή σιτοδεία (λιμό).

Πάνω στη παραφροσύνη του, νομίζοντας πως κόβει το αμπέλι, το ιερό φυτό του θεού, έκοψε το πόδι του και τα άκρα του γιού του, Δρύαντα. Το μαντείο, που απευθύνθηκαν οι Ηδωνοί (οι κάτοικοι της Αρχαίας Θράκης), τους αποκάλυψε πως η οργή των Θεών θα εξευμενίζονταν μόνο με τον θάνατο του Λυκούργου. Γι' αυτό το λόγο και οι κάτοικοι της Θράκης, σιδηροδέσμιο τον μετέφεραν και τον εγκατέλειψαν πάνω στο Παγγαίο, να τον φάνε τα σαρκοφάγα άλογα.⁶

Από τη Θράκη ο Διόνυσος πήγε στην Ινδία, επέστρεψε στην Ελλάδα και συγκεκριμένα τη Βοιωτία. Όπως πληροφορούμαστε και από τον Ευριπίδη, στις Βάκχες, ο θεός συνοδευόμενος από τις Μαινάδες και μεταμφιεσμένος σε Λυδό ιερέα, διακήρυττε τη θείκη του φύση. Έπειτα

⁴ Henrichs, A.. «Myth Visualized: Dionysos and his Circle in Sixth - Century Attic Vase - Painting», στο επιμ. *Papers on the Amasis Painter and his world. Malibu, 1986*

⁵ Ησίοδος, *Θεογονία, Επιμέλεια : Αθανάσιος Γιάννης, Leipzig, Germany, Σεπτέμβριος 2010, στ. 940 - 942*

⁶ *Ευριπίδης, Βάκχες, Μετάφραση Παντελή Πρεβελάκη, (ed. Gilbert Murray, Oxford. 1913)*

ταξίδεψε στη Νάξο, στον Ορχομενό και αλλού. Κάθε περιοχή και χώρα την κατέκτησε με εκστρατεία, η οποία ήταν μισή πολεμική, μισή θεϊκή, υποτάσσοντας τους λαούς με τη δύναμη των όπλων του αλλά και με τα ξόρκια του και τη μυστική του δύναμη.⁷

Πληροφορίες που προσλαμβάνουμε από την Γραμμική Β', μας οδηγούν στην υπόθεση πως ο Διόνυσος ως αρχαία θεότητα ήταν ήδη γνωστός στον 12^ο αιώνα π.Χ.⁸

Λατρευόταν με θορυβώδεις πομπές, στις οποίες συμμετείχαν συμβολιζόμενα από μάσκες, τα πνεύματα της γης και της γονιμότητας. Αυτές οι πομπές υπήρξαν ο προπομπός του θεάτρου στην αρχαία Ελλάδα.

Ο θεός λατρευόταν ιδιαίτερα στα ορεινά και κυρίως από γεωργούς και ποιμένες. Στις περιηγήσεις του τον συνόδευαν όπως αναφέραμε οι «Σάτυροι» και οι «Σειλινοί», που είχαν ζωώδη μορφή.

«Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Διόνυσος πρωτολατρεύτηκε στην Θράκη, γεγονός που συμπίπτει με την εκτεταμένη ανάπτυξη της αμπελουργίας στην περιοχή. Από τα θρακικά φύλα που μετανάστευσαν νοτιότερα, διαδόθηκε η αμπελουργία και η λατρεία του Διονύσου στη Μακεδονία, στη Βοιωτία και στις κοιλάδες του Παρνασσού.»⁹

Θα μπορούσαμε να πούμε πως μέσα από μεταμφιέσεις και συμβολισμούς, με κάποιες παραλλαγές, σε πολλές περιοχές της ελλαδικής επικράτειας, η λατρεία αυτή συνεχίστηκε και μάλιστα μέχρι και σήμερα. Πολλοί ήταν αυτοί που μνήθηκαν τα αρχαία μαγικο-θρησκευτικά δρώμενα των ποιμενο-αγροτικών κοινωνιών στα οποία συναντάμε τη φωτιά, ως μέσο καθαρμού και αποτροπής του κακού, τη μεταμφίεση, το εικονικό όργωμα, τη σπορά, την πάλη, το θάνατο και την ανάσταση, το χορό και τη μουσική.

Εμείς στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε και θα αναλύσουμε δύο περιπτώσεις της συνέχισης των Διονυσιακών Δρωμένων μέχρι τις ημέρες μας, που συμβαίνουν στο Μοναστηράκι και στη Καλής Βρύσης της Δράμας. Η Μάσκα και όλη η μεταμφίεση των «Αράπηδων» του Μοναστηρακίου αλλά και των «Μπαμπούγερων» της Καλής Βρύσης παραπέμπουν στην τραγόμορφη συνοδεία του θεού Διονύσου.¹⁰

⁷ P. Grimal, Λεξικό της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας, επιμ. ελλ. έκδ. Β. Ατσαλος, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991

⁸ Simon, E. Οι θεοί των Ελλήνων (Die Gotter der Griechen, Μόναχο 1969), Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 268

⁹ Θωμάς Σαββίδης: Ομήρου άμπελος εκδόσεις Αφών Κυριακίδη Θεσ/νίκη 2003, σελ. 19

¹⁰ Εφημερίδα, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΦΩΝΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1993 ΦΥΛΛΟ 13^ο σελ. 5 (Από την παρουσίαση του φιλόλογου κ. Γ. Χατζόπουλου, Η επίδραση της Διονυσιακής λατρείας στα δρώμενα της περιοχής Δράμας και ιδιαίτερα του Μοναστηρακίου)

Εικόνα 1

Αμφορέας 530-520 π.Χ. Εικονίζεται ο Διόνυσος ανάμεσα σε δύο Σάτυρους.

Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο

1. Λατρεία και σημαντικές γιορτές στην αρχαία Ελλάδα

Στο τέλος της αρχαϊκής εποχής περί τον 6^ο αιώνα π.Χ., η λατρεία του θεού Διονύσου πήρε μεγάλες διαστάσεις. Στο γεγονός αυτό συνέβαλαν καθοριστικά δύο παράγοντες. Από τη μία πλευρά, οι τύραννοι της αρχαϊκής εποχής διευρύνουν τη λατρεία του θεού, στην προσπάθεια τους να αποδυναμώσουν τις παλαιότερες λατρείες των ηρώων, που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των αριστοκρατών. Από την άλλη ο τρόπος που γιορταζόταν ο θεός Διόνυσος βρήκε πρόσφορο έδαφος στην αγροτική παράδοση, καθώς μετά τη σκληρή δουλειά του καλοκαιριού και του φθινοπώρου, ακολουθούσε το γλέντι και η διασκέδαση. Γι αυτό άλλωστε και οι τέσσερις και μεγαλύτερες γιορτές που γίνονταν προς τιμήν του θεού, πραγματοποιούνταν τους χειμερινούς και εαρινούς μήνες.

Στα πρώτα χρόνια η λατρεία του Διονύσου, είχε οργιαστικό χαρακτήρα. Δημιουργούσε στο θνητό ένα αίσθημα απεριόριστης ελευθερίας. Αυτός ήταν και ο λόγος που ιδιαίτερα οι γυναίκες της εποχής, που ζούσαν αποκλεισμένες από την πολιτική και κοινωνική ζωή, ένιωσαν έλξη προς αυτή τη θρησκεία. Μεταμφιεσμένοι, οι λατρευτές, με δέρματα ζώων και έχοντας μια επάλειψη από το κατακάθι του κρασιού στο πρόσωπό τους, έπιναν άφθονο κρασί, μεθούσαν και χόρευαν στη φύση. Το κρασί εδώ έχει θρησκευτική αξία, καθώς αυτός που πίνει γίνεται ένθεος, δηλαδή έχει πιεί τη θεότητα. Η μέθη κατά τον William James, διαστέλλει

,ενώνει και καταφάσκει: οδηγεί τον πιστό από την ψυχρή περιφέρεια των πραγμάτων, στο ακτινοβόλο τους επίκεντρο, τον κάνει για μια στιγμή ένα με την αλήθεια. Επομένως, το ψυχολογικό αποτέλεσμα ήταν να απελευθερωθεί ο άνθρωπος από τα δεσμά που του επιβάλλει η λογική και κοινωνική συνήθεια, πράγμα που το έχει ιδιαίτερη ανάγκη ο άνθρωπος της εποχής εκείνης.¹¹

Προς τιμή του Διονύσου διοργανώνονταν μεγαλοπρεπείς γιορτές, όπως τα Διονύσια, τα Λήνια και τα Ανθεστήρια.

Τα Διονύσια ήταν πανελλήνιες γιορτές προς τιμή του Διονύσου με σημαντικότερα κέντρα τους την Αθήνα, την Κόρινθο, την Κέρκυρα, την Νάξο, την Τήλο, την Τήνο, την Σικυώνα και την Βοιωτία. Ο γενικός χαρακτήρας των Διονυσίων περιελάμβανε οινοποσία, ευθυμία, άκρατον ενθουσιασμό, κύμβαλα, τύμπανα, θιάσους, πομπές, διθυράμβους και φαλλοφορίες. Τα Διονύσια χωρίζονταν σε «Μικρά» και «Μεγάλα» που τελούνταν σε διαφορετικές εποχές του χρόνου.

Τα «Μικρά» ή «κατ'αγρούς» Διονύσια γιορτάζονταν στην Αθήνα από την 8η ως την 11η του μηνός Ποσειδεώνος, που σύμφωνα με το αττικό ημερολόγιο ήταν αφιερωμένος στον θεό Ποσειδώνα και αντιστοιχούσε στο χρονικό διάστημα του δεύτερου μισού του Δεκεμβρίου. Οι πανηγυριστές ανταλλάζανε πειράγματα και χειρονομίες με τους περαστικούς, ενώ γίνονταν πομπές κανηφόρων, δηλαδή πομπές με ιερά σύμβολα, μασκαράτες, φαλλοφορίες, δραματικοί αγώνες, δημόσιοι κώμοι, προς τιμή του Θεού, δηλαδή συμπόσιο μετά μουσικής και χορού. Οι κωμαστές μετά το τέλος του συμποσίου φορούσαν προσωπίδες και στεφάνους. Έκαναν αγώνες λαμπαδηφορίας και μετά περιφέρονταν στους δρόμους χορεύοντας και τραγουδώντας με την συνοδεία μουσικής, ενώ προς τιμή των νικητών στα διάφορα αγωνίσματα που περιελάμβανε η γιορτή, ψάλλονταν οι ωδές του Πινδάρου κατά τη διάρκεια των πομπών.

Τα «Μεγάλα» ή «εν Άστει» Διονύσια γιορτάζονταν από την 8^η έως την 13^η Ελαφοβολιώνος . Ο Ελαφοβολιών είναι ο ένατος μήνας του αττικού ημερολογίου, ήταν αφιερωμένος στη Θεά Άρτεμη και αντιστοιχεί με το χρονικό διάστημα 21 Φεβρουαρίου-23 Μαρτίου. Στα «Μεγάλα» Διονύσια τιμούσαν τον Θεό ως «Ελευθερέα», με περιφορά του αγάλματός του και φαλλοφορία, θυσία ταύρου και θεατρικούς αγώνες στο θέατρο του Θεού, κάτω από την Ακρόπολη, που η προετοιμασία τους διαρκούσε τουλάχιστον έξι μήνες. Σε ανάμνηση της αλλοτινής άφιξης του Διονύσου από τις Ελευθερές, στην Αθήνα γινόταν κάθε χρόνο η συμβολική αναπαράσταση του ταξιδιού του. Όταν στην πόλη έφτανε η είδηση της παρουσίας του Θεού, άρχιζε μία σειρά εορταστικών και θεατρικών εκδηλώσεων. Τα δρώμενα ξεκινούσαν με θυσία στο Ναό του Ασκληπιού και στη συνέχεια με την Ιερά Πομπή που ακολουθούσαν όλοι οι πανηγυριστές. Περιείχαν επίσης αγώνες διθυραμβικών χορών που τελούνταν γύρω από το βωμό του Διονύσου με συνοδεία αυλού και κιθάρας, χορών και τραγουδιού . Πριν από τις παραστάσεις τελούνταν θυσίες, που υπογραμμίζουν τον θρησκευτικό χαρακτήρα τους. Μετά τη θυσία του ζώου έκαναν καθαρμούς ραντίζοντας με το αίμα το θέατρο και τους θεατές. Στη συνέχεια, και αφού οι κριτές καταλάμβαναν τις ειδικές τιμητικές θέσεις τους, άρχιζαν οι παραστάσεις, που έκλειναν με την ανάδειξη των νικητών του τραγικού αγώνα το βράδυ της πέμπτης ημέρας της εορτής.

Τα Λήνια ήταν επίσης αρχαία Ελληνική εορτή. Εορτάζονταν προς τιμήν του Διονύσου η οποία ελάμβανε χώρα στην αρχαία Αθήνα, κατά το μήνα Γαμηλιώνα 12 έως και 15 του μηνός, σύμφωνα με το αττικό ημερολόγιο, δηλαδή το χρονικό διάστημα Ιανουάριο - Φεβρουάριο. Ως θρησκευτική γιορτή τα Λήνια ήταν πολύ αρχαιότερα των Διονυσίων. Ήταν παλαιότατη νυκτερινή εορτή γι αυτό και ήταν υπό την ευθύνη του αρμοδίου για τα θρησκευτικά ζητήματα, άρχοντα Βασιλιά. Το κοινό των Ληναίων ήταν αποκλειστικά

¹¹ Horst-Dieter Blume, Εισαγωγή στο Αρχαίο θέατρο, μτφ. Μαρία Ιατρού, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2002, σελ. 29

αθηναϊκό. Πήραν το όνομά τους πιθανόν από την τοποθεσία όπου αρχικά τελούνταν, δηλαδή το ιερό του θεού στο Λήναιο. Στο Λήναιο τελούνταν δραματικοί αγώνες και ιδιαίτερα παραστάσεις κωμωδίας για χάρη του θεού, προτού ακόμα χτιστεί το θέατρο στη νότια κλιτύ του βράχου της Ακρόπολης. Οι θεατρικοί αυτοί αγώνες καθιερώθηκαν στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα και συνεχίστηκαν έως το 320 π.Χ. οι παραστάσεις τραγωδίας και έως το 150 π.Χ. οι παραστάσεις κωμωδίας. Εξ αυτής της εορτής πήρε το όνομά του και ο μήνας Ληναιών, που διατηρήθηκε έτσι σε άλλες ιωνικές πόλεις.

Τα Ανθεστήρια ήταν από τις σημαντικότερες εορτές της Αρχαίας Αθήνας. Διαρκούσαν τρεις ημέρες, αρχής γενομένης από την 11η του Ανθεστηριώνος, δηλαδή γύρω στις 26 Φεβρουαρίου και ήταν αφιερωμένες στο θεό του κρασιού, το Διόνυσο. Εικάζεται, ότι η λέξη Ανθεστήρια προέρχεται από τη λέξη άνθος και παραπέμπει στα άνθη, που άρχιζαν να ξεπροβάλλουν κατά την περίοδο της γιορτής και με τα οποία συνήθιζαν να στεφανώνουν τα μικρά παιδιά. Υπάρχει επίσης η άποψη ότι προέρχεται από το ρήμα «αναθέσασθαι» που σημαίνει εξορκίζω, αφού η γιορτή των αρχαίων Ανθεστηρίων ήταν και γιορτή αφιερωμένη στις ψυχές των νεκρών και τον εξορκισμό των κακών πνευμάτων. Σημαντικό το γεγονός ότι κατά την τέλεση των Ανθεστηρίων ανοίγονταν και δοκιμάζονταν για πρώτη φορά οι πίθοι με τον οίνο της χρονιάς.

Η γιορτή περιελάμβανε συμπόσιο όλων των Αθηναίων, διαγωνισμό οινοποσίας και προσφορά στεφανιών από λουλούδια προς τον τιμώμενο θεό. Παράλληλα γινόταν μια συμβολική τελετή γάμου, μεταξύ του θεού και της γυναίκας του άρχοντα βασιλέα, μέσα από την οποία ολόκληρη η πόλη ερχόταν σε κοινωνία με το Διόνυσο και εξασφάλιζε έτσι την πλούσια καρποφορία της γη της. Σύμφωνα με την παράδοση, ο θεός Διόνυσος ήρθε στην πόλη από τη θάλασσα, γι' αυτό και αυτήν την ημέρα αναπαρίσταναν την άφιξή του στην Αθήνα, πάνω σε πλοίο με τροχούς. Τον συνόδευαν οι ακόλουθοί του, Σάτυροι, που έπαιζαν αυλό. Ο ίδιος ο Βασιλεύς (ήταν ο επικεφαλής του ιερατείου και όλων των θρησκευτικών αξιωματούχων της Αθήνας) υποδυόταν το Διόνυσο, φορώντας μάσκα. Η πομπή που σχηματιζόταν ξεκινούσε από τη θάλασσα και κατέληγε στο «εν Λίμναις», ιερό του Διονύσου. Εκεί αποδίδονταν θυσίες στο Διόνυσο από 14 συζύγους διακεκριμένων πολιτών (γεραρές), στους 14 βωμούς του ιερού. Μετά την τελετή, η πομπή κατευθυνόταν στο «Βουκολείο», κτίριο της Αγοράς των Αθηνών, έδρα του Βασιλέα. Εκεί μέσα τελούνταν η ιερογαμία, η τελετουργική ένωση της Βασίλιννας (της συζύγου δηλαδή του Βασιλέα) με το θεό Διόνυσο, που, όπως αναφέραμε, τον υποδυόταν ο ίδιος ο Βασιλεύς. Από κει και πέρα όμως, η ατμόσφαιρα φαιδρυνόταν από τους διαγωνισμούς πόσης κρασιού, που γινόταν τόσο στα σπίτια του συμποσίου όσο και σε δημόσιο χώρο. Ο δημόσιος διαγωνισμός γινόταν στην Αγορά, στο Θεσμοθετείο, με παρουσία του Βασιλέα. Ο νικητής εδώ έπαιρνε ως έπαθλο ένα ασκί με κρασί. Η τελευταία ημέρα της γιορτής ήταν αφιερωμένη στους νεκρούς, και ιδιαίτερα στα κακά πνεύματα, τις «κήρες» ή «κάρες», όπως τις ονόμαζαν οι αρχαίοι, με καθαρμούς και άλλες πράξεις επιθυμούσαν κατευνασμό της εχθρότητας των πνευμάτων.¹²

2.1 Δράμα –Η γη των Ηδωνών Θρακών

Από το βουνό της Καβάλας, το λόφο του Αη-Σίλα, το μάτι του ταξιδιώτη αγκαλιάζει βορειοδυτικά ένα κατάσπαρτο, γραφικό, πλούσιο κάμπο. Ένα ειδυλλιακό τοπίο καταπράσινο με πηγαία νερά και πανέμορφους οικισμούς. Την «χρυσή πεδιάδα» όπως την ονόμαζαν οι κατακτητές της και οι περιηγητές της. Τριγύρω ορεινοί όγκοι, αυτοί του Φαλακρού όρους,

¹² Burkert, W., *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία: Αρχαϊκή και Κλασική Εποχή*, μτφρ. Ν. Π. Μπεζαντάκος και Αφρ. Αβαγιανού, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1992

του Παγγαίου όρους και του Μενοικίου. Μεταξύ των ποταμών Στρυμόνα και Νέστου εκτείνεται η Ηδωνίδα Γη. Επίσης και μια λίμνη εξαιρετικά θεαματική και απέραντη. Μία λίμνη κυρίαρχη με το υγρό μεγαλείο της πάνω στο μεγάλο κάμπο, από την εποχή των προϊστορικών χρόνων έως και πριν από ογδόντα και πλέον χρόνια. Η «Πρασιάδα Λίμνη» όπως την ονόμαζαν που ήταν από τις μεγαλύτερες λίμνες και πιο πλούσιες της Μακεδονίας και της Θράκης, ως το 1935, όπου έγινε η αποξήρανση της.

Πριν από τον πρώτο και δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, είχαν αναπτυχθεί στην περιφέρεια της Δράμας πάνω από 262 δυναμικοί οικισμοί, κωμοπόλεις και χωριά, με αξιόλογη οικονομική άνθηση. Σήμερα οι εν ενεργεία οικισμοί φτάνουν μόλις τους 130. Τα αίτια είναι πολλά, κυρίως όμως, η συρρίκνωση οφείλεται στην αλλοίωση των κλιματολογικών συνθηκών μετά από την αποξήρανση των ελών και της λίμνης Πρασιάδας, καθώς επίσης και η μεταπολεμική αστυφιλία, συνέπεια της οποίας είναι ο πληθυσμός να συγκεντρώθηκε στους αστικούς χώρους.¹³

2.Δράμα - Από την αρχαιότητα ως το σήμερα

Προϊστορία

Η φυσική διαμόρφωση του δραμινού τοπίου μαζί με τις πανάρχαιες καταγραφές, μας οδηγούν στην βεβαιότητα ότι οι πρώτοι οικιστές της ήταν οι Δερρίορες,. Επρόκειτο για Πελασγικά φύλα, προερχόμενα από τους Προέλληνες. Άλλωστε έχουν αναβρεθεί νομίσματα τους που χρονολογούνται τον 5^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. Ο Ξενοφώντας (445-354 π.Χ.), στρατηγός, ιστορικός συγγραφέας και φιλόσοφος, ο οποίος γνώρισε από πολύ κοντά την περιοχή, βρήκε εδώ και διέδωσε τα πολύτιμα ιστορικά χειρόγραφα του μεγάλου ιστορικού Θουκυδίδη. Περιγράφει λοιπόν στα ταξιδιωτικά του: «Στα δάση του γεωγραφικού χώρου μεταξύ Νέστου και Στρυμόνα ζούνε λιοντάρια, άγρια βόδια, πάνθηρες, λεοπαρδάλεις, λύκοι και αρκούδες». Και άλλοι ιστορικοί, φιλόσοφοι όπως ο Ηρόδοτος, ο Πausανίας, ο Αριστοτέλης και ο Αισχύλος, μας πληροφορούν για τη οργιώδη βλάστηση, τις πλούσιες δασικές εκτάσεις, για την ύπαρξη μεγαλόσωμων ζώων στην περιοχή, καθώς μας περιγράφουν το επεισόδιο της εκστρατείας του Ξέρξη μέσα από την χώρα των Ηδωνών (479π.Χ.).

Τελευταίες αποκαλύψεις και ευρήματα, στο σπήλαιο του Μααρά και τον δραμινό κάμπο, μεγάλων τροπικών φυτοφάγων ζώων επαληθεύουν τις ιστορικές καταγραφές. Ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα, είναι αυτό ενός ολόκληρου χαυλιόδοντα από ελέφαντα που ανακαλύφθηκε το 1992, μήκους 1,45 μέτρων, σε ανασκαφικές έρευνες που έγιναν στην περιοχή του Μααρά από την οστεολόγο κα. Αικατερίνη Τρανταλίδου, όπως και στην ίδια περιοχή ανακαλύφθηκε το 1979 ένα μαμούθ 8 μέτρων.¹⁴

Αργότερα κατά το 1500 π. Χ. βρίσκουμε στην περιοχή της Δράμας και του Παγγαίου Θρακοπελασγούς.¹⁵

Από τη νεολιθική εποχή ως το τέλος της αρχαιότητας εμφανίζει μια σημαντική πυκνότητα μικρών αγροτικών οικισμών. Ένας από τους αρχαιότερους νεολιθικούς οικισμούς είναι και ο προϊστορικός οικισμός των Σιταγρών, γνωστός στην αρχαιολογική έρευνα από τις ανασκαφές της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής και του Πανεπιστημίου του Los Angeles.¹⁶

¹³ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΥΘΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΔΡΑΜΑ ΗΔΩΝΙΔΑ ΓΗ ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΑΔΑ ΛΙΜΝΗ Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΤΣΕΛΕΠΙΔΗΣ, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Αδελφών Κυριακίδη α.ε., 2000, σελ.33-39

¹⁴ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΥΘΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΔΡΑΜΑ ΗΔΩΝΙΔΑ ΓΗ ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΑΔΑ ΛΙΜΝΗ Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΤΣΕΛΕΠΙΔΗΣ, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Αδελφών Κυριακίδη α.ε., 2000, σελ.40-49

¹⁵ Βασίλη Δήμητρα, Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ, Ιούλιος 2002, σελ.5

¹⁶ Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ. Ο αρχαίος οικισμός της Δράμας και το Ιερό του Διονύσου, Πρακτικά Α' Επιστημονικής συνάντησης, Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και πολιτισμός, Δράμα 24-25 Νοεμβρίου 1989, Δράμα 1996, σελ 68

Τα αρχαιότερα ίχνη της ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή της σημερινής πόλης της Δράμας εμφανίζονται στο λόφο της περιοχής Αρκαδικός, όπου τοποθετείται ένας από τους σημαντικούς νεολιθικούς οικισμούς της πεδιάδας της Δράμας.

Ο νεολιθικός αυτός οικισμός αποτελεί τον πρώτο οικιστικό πυρήνα της σημερινής πόλης από τα μέσα της 6ης χιλιετίας π.Χ. Τα ευρήματα που έχουν συγκεντρωθεί από την επιφανειακή έρευνα του λόφου, κυρίως θραύσματα κεραμικής, χρονολογούν τα αρχαιότερα ίχνη ζωής στο λόφο του προϊστορικού αυτού οικισμού, στη Μέση Νεολιθική Εποχή. Η ζωή συνεχίστηκε στην ίδια θέση και στην Ύστερη Νεολιθική εποχή και στην εποχή του Χαλκού, καθώς και στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, στην Ύστεροκλασική περίοδο, στη ρωμαϊκή περίοδο και στους Ιστορικούς χρόνους.

Εικόνα 2

Ευρήματα Νεολιθικής εποχής (Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας)

Η ύπαρξη οικισμού ελληνιστικών χρόνων στη Δράμα βεβαιώθηκε στα 1978 από την ανεύρεση ενός τάφου μακεδονικού τύπου στην οδό Τροίας που χρονολογείται στο 2ο π. Χ. αιώνα.¹⁷

Εικόνα 3

Ελληνιστικός Τάφος

¹⁷Βασίλη Δήμητρα, *Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ*, Ιούλιος 2002, σελ. 6-7

Η μικρή κλίμακα των οικισμών παρέμεινε και στους ιστορικούς χρόνους στην πεδιάδα της Δράμας, συνδεδεμένη με την γεωργοκτηνοτροφική οικονομία της περιοχής και χαρακτηρίζει και το αστικό κέντρο των αρχαίων και βυζαντινών χρόνων, το οποίο πρέπει να υπήρξε ο πρόγονος της σημερινής πόλης της Δράμας.

Ρωμαϊκή Εποχή

Οι Ρωμαίοι συγγραφείς, αυτοί που περιέγραψαν τη μάχη των Φιλίππων, ο Αππιανός και ο Δίων ο Κάσιος δεν μιλούν για τη Δράμα. Στη Δράμα τότε υπήρχε σταθμός μεταξύ Φιλίππων και Ηράκλειας, επί της Εγνατίας οδού. Η περίφημη αυτή ρωμαϊκή οδός «Via Egnatia», μεγάλη και λιθόστρωτη, συνέδεε τη Ρώμη με την Κωνσταντινούπολη, ήταν δε έργο του Ρωμαίου ανθύπατου Γναίου Εγνατίου στα τέλη του 2ου αιώνα π. Χ.

Η πόλη της Δράμας απετέλεσε «κώμη» (vicus) της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και δέχτηκε την επίδραση του ρωμαϊκού πολιτισμού. Χάρη στο φυσικό της τοπίο, επιλέχθηκε ως τόπος αναψυχής πλούσιων Ρωμαίων αξιωματούχων. Αλλά ότι η Δράμα ήκμασε κατά τη ρωμαϊκή εποχή, αποδεικνύεται και από το πλήθος των ρωμαϊκών αρχαιοτήτων που βρέθηκαν σ' αυτήν. Επίσης, ότι η Δράμα δεν ήταν ασήμαντο πόλισμα (μικρή πόλη) κατά τη ρωμαϊκή εποχή, αποδεικνύεται και από την μαρμαρίνη πλάκα που βρέθηκε το Νοέμβριο του 1934 κατά την εκσκαφή του νέου δημοτικού αντλιοστασίου. Η πλάκα αυτή έχει επιγραφή στην οποία διακρίνονται τα γράμματα της λέξης «ΠΡΙΜΙΓΕΝΙΟΣ». Εικάζεται ότι ο Πριμιγένιος αυτός ήταν πιθανόν ευεργέτης της πόλης, ο οποίος κατασκεύασε και υδραγωγείο.¹⁸

Βυζαντινή Εποχή

Η βυζαντινή περίοδος της Δράμας αρχίζει με τον διαχωρισμό της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σε Ανατολική και Δυτική, με τη Δράμα να ανήκει στην Ανατολική Αυτοκρατορία, με πρωτεύουσα τη Νέα Ρώμη ή Κωνσταντινούπολη.¹⁹

Το πολίχνιο (μικρή οχυρωμένη πόλη) της Δράμας, μολονότι επισκιάστηκε από τη λαμπρή ιστορία των γειτονικών Σερρών και Φιλίππων, αναπτύχθηκε με σταθερό ρυθμό. Απέκτησε τείχη, το αργότερο στα τέλη του 10ου αιώνα και στην ίδια περίοδο, κτίστηκε ο ιδιαίτερα σημαντικός από αρχιτεκτονική άποψη, Ναός της Αγίας Σοφίας. Από τα βυζαντινά τείχη σήμερα διατηρούνται τμήματα διάσπαρτα στο ιστορικό κέντρο της πόλης (οδός Μιαούλη, ναός Ταξιάρχων, οδός 19^{ης} Μαΐου), τα οποία προσφέρουν σαφή εικόνα των διαστάσεων και της τοιχοδομίας τους.²⁰

Εικόνα 4

Τμήμα από τα Βυζαντινά τείχη

Εικόνα 5

Ι.Ν.Αγία Σοφία

¹⁸ Βασλή Δήμητρα Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ Ιούλιος 2002, σελ.8,9

¹⁹ Πασχαλίδης Β. ,Δραμινά Ιστορικά, :67 μελέτες για τη Δράμα και την περιοχή της, Δράμα 1992, σελ.16

²⁰ Βασλή Δήμητρα Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ Ιούλιος 2002, σελ.10,11

Η εποχή της Τουρκοκρατίας

Το 1360 ο Μουράτ Α΄ περνά με το στρατό του τον Ελλήσποντο και καταλαμβάνει τη Θράκη. Μέχρι το 1383 καταλαμβάνει ολόκληρη την ανατολική Θράκη, την Μακεδονία και τη Βουλγαρία. Κατά τον Τούρκο γεωγράφο Χατζή Κάλφα, η Δράμα υποτάσσεται στους Τούρκους το 1373.²¹

Οι μαρτυρίες για τη Δράμα αρχίζουν να γίνονται συγκεκριμένες μόνο από τα μέσα του 17ου αιώνα, και η περιγραφή της πόλης από τον Τούρκο περιηγητή Εβλιά Τσελεμπί, στο έργο του που τιτλοφορείται «Αί Ταξιδιωτικά μου έντυπώσεις».²²

«Η ονομασία της πόλης της Δράμας έχει προέλευση ελληνική. Κατά την αρχαιότητα ήταν θέρετρο των βασιλέων της Μακεδονίας, του Φιλίππου Β΄ και του Μ. Αλεξάνδρου. Την Δράμα κατέλαβε ο Εβρενός Πασάς, όταν σουλτάνος ήταν ο Μουράτ ο Α΄, το έτος 1373. Είναι έδρα βοεβόδα (στρατιωτικού διοικητή) επίσης είναι αρχηγείου των Σπαχήδων (ιππικού) και έχει αρχηγείο Γενιτσάρων. Οι πλούσιοι είναι φιλότεκνοι. Το εσωτερικό της πόλης είναι κτισμένο πάνω σε κατηφορικό έδαφος και έχει μισοκατεστραμμένα τείχη τα οποία έχουν επάλξεις και τάφρους. Η περίμετρος των τειχών δεν ξεπερνά τα 2000 βήματα. Δύο πόρτες υπάρχουν, μία στο ανατολικό και η άλλη στο δυτικό μέρος, που εξυπηρετούν την επικοινωνία με την έξω πόλη. Περιλαμβάνει 200 λιθόκτιστα σπίτια και το τέμενος Μπέι Τζαμί (Ναός Αγίας Σοφίας), το οποίο χαρακτηρίζει εξαιρετικό έργο τέχνης. Το έξω των τειχών τμήμα της πόλης αποτελείται από επτά συνοικίες με 600 σπίτια, τα οποία πολλά είναι αρχοντικά με ευρύχωρες αυλές και ωραίους δενδρόκηπους. Εδώ υπάρχουν 12 μικρά και μεγάλα τεμένη. Τα σπουδαιότερα από αυτά είναι το Εσκή Τζαμί (σημερινός ναός Αγίου Νικολάου), το Μολλά Τζαμί, Ακ Μεχμέτ αγά Τζαμί και το Τεκέ Τζαμί. Έχει επίσης δυο ιεροσπουδαστήρια, δυο Τεκέδες, δέκα σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης και νηπιαγωγεία, δέκα πανδοχεία και ένα λουτρό. Η αγορά της πόλης διασχίζεται από τον χείμαρρο Τασλά Ντερέ. Στις όχθες του υπάρχουν περίπου τριακόσια καταστήματα. Ο χείμαρρος αυτός πολλές φορές υπερχειλίζει και προξενεί μεγάλες ζημιές στην αγορά. Κοντά στον χείμαρρο και το τείχος ορθώνεται ο μεγαλοπρεπής πύργος του ωρολογίου της πόλης. Στο κέντρο της πόλης και μπροστά από το Εσκή Τζαμί (Αγ. Νικόλαος) βρίσκεται η περίφημη λίμνη της Δράμας,τριγύρω υπάρχουν πλατάνια και άλλα βαθύσκια δέντρα. Πουθενά στην χώρα των Ρωμιών δεν συνάντησα όμοια μεγαλοπρέπεια».

Ο Χάμμερ περιγράφοντας την εισβολή των Τούρκων στη Δράμα, λέει ότι γενική λεηλασία ακολούθησε την κατάληψή της. Την λεηλασία ακολούθησε συστηματική εξόντωση των κατοίκων της και οι βυζαντινοί ναοί μετατράπηκαν σε τζαμιά.²³

Από την περίοδο αυτή υπάρχουν πολλά τεκμήρια κυρίως τεμένη, που φανερώνουν την μακρόχρονη κατάκτηση από το 1373 έως το 1912 που ξεκίνησαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι.

Σήμερα τα τεμένη αυτά είναι εκκλησίες, όπως το Εσκή τζαμί δηλαδή παλιό τζαμί, είναι ο Ι.Ν. Άγιος Νικόλαος, το Κουρσούμ τζαμί που είναι μολυβδοσκεπάστο, είναι η Αγία Τριάδα το Αράπ τζαμί που παραμένει τέμενος κ.λ.π.²⁴

Εικόνα 6

Εσκή τζαμί-Άγιος Νικόλαος

Εικόνα 7

Κουρσούμ τζαμί-Αγία Τριάδα

²¹ Τριάρχης Φ., *Συνοπτική Ιστορία του νομού Δράμας, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 11*

²² Εμμανουηλίδης Χ. *Η Δράμα προ 350 ετών, Δραμινά Χρονικά, Δράμα 1981, σελ 31-33*

²³ Καπετανάκης – Ακρίτας Ν., *Επίτομη Ιστορία της Δράμας: Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 24*

²⁴ Βασιλή Δήμητρα *Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ, Ιούλιος 2002, σελ.13,14*

Εικόνα 8

Αράπ τζαμί

Α΄ Βαλκανικός πόλεμος έως σήμερα

Η Δράμα περιήλθε στους Βουλγάρους κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο (Οκτώβριος 1912). Απελευθερώθηκε και ενώθηκε με το ελληνικό κράτος την 1η Ιουλίου 1913, κατά τη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (το 1916) καταλήφθηκε ξανά από τους Βουλγάρους οι οποίοι αποχώρησαν το 1918, με τη λήξη του πολέμου.

Μετά από τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922 και την Ανταλλαγή πληθυσμών το 1923 - 1924, εγκαταστάθηκαν στη Δράμα πολλοί Έλληνες πρόσφυγες από διάφορες περιοχές της Ανατολικής Θράκης, της Ανατολικής Ρωμηνίας και της Μικράς Ασίας (Ιωνία, Βιθυνία, Καππαδοκία, Πόντος, Λυκοανία, κ.ά.). Με την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1941, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, γερμανικά και βουλγαρικά στρατεύματα κατέλαβαν την Ανατολική Μακεδονία. Οι Βούλγαροι ξεκίνησαν τότε συστηματική επιχείρηση εκβουλγαρισμού του πληθυσμού της Δράμας και της περιοχής της, η οποία όμως συνάντησε τη σθεναρή αντίδραση των κατοίκων της.

Η πρώτη μαζική λαϊκή εξέγερση στον ελλαδικό χώρο που έλαβε καθαρά μαχητικό και επαναστατικό χαρακτήρα συνέβη στην περιοχή της Δράμας και συγκεκριμένα στις 28 προς 29 Σεπτεμβρίου 1941, οπότε ο λαός της Δράμας και των γύρω χωριών εξεγείρεται και καταλύει τις βουλγαρικές αρχές. Η αυθόρμητη αυτή εξέγερση, καταπνίγεται βίαια από τους Βούλγαρους. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1941, οι βουλγαρικές δυνάμεις κατοχής εφαρμόζοντας σκληρά αντίποινα, εκτέλεσαν ομαδικά 3.000 πατριώτες στην πόλη της Δράμας, το Δοξάτο, τη Χωριστή και την Προσοτσάνη, και στα χωριά Κύργια, Κουδούνια, Αδριανή και αλλού. Τα γεγονότα αυτά είχαν συγκλονιστική επίδραση σε ολόκληρο τον υπόδουλο ελληνικό λαό. Οι Βούλγαροι εγκατέλειψαν τελικά τη Δράμα τον Οκτώβριο του 1944.²⁵

Σήμερα η πόλη της Δράμας έχει 40.000 κατοίκους και ο νομός Δράμας ανήκει στην Ανατολική περιφέρεια Μακεδονίας και Θράκης.

Όλα αυτά μας κάνουν να πούμε με βεβαιότητα ότι η γη της Δράμας, κρύβει πολλά μυστικά μέσα στα σπλάχνα της σχετικά με την εξέλιξη του ανθρώπου και την παρουσία του στη Μακεδονία, που όμως λόγω αλλεπάλληλων προσχώσεων και επικαλύψεων, καθώς και καταστροφών και λεηλασιών τα περισσότερα πειστήρια βρίσκονται ακόμα στην αφάνεια.

²⁵ <http://www.pedramas.eu/index.php/el/menu-tourismos/2012-07-31-09-43-41/2012-08-02-06-07-19.html>

2.2 Θεός Διόνυσος - Αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή της Δράμας

Η ευρεία λατρεία του θεού Διονύσου στη χώρα των Ηδωνών διαφαίνεται εύγλωττα από την παρουσία των ιερών του, των επιγραφών, των αγαλμάτων, των νομισμάτων, στα οποία έχει αποτυπωθεί η μορφή του, την αγγειογραφία, τους μύθους, τις παραδόσεις και τα κατάλοιπα της λατρείας του, τα οποία επιβίωσαν μέχρι τις ημέρες μας στα χωριά: Μοναστηράκι, Καλή Βρύση, Βόλακα, Πετρούσα, Ξηροπόταμο, Πύργους, Παγονέρι και Προσοτσάνη.

Στην περιοχή της Δράμας ήταν διαδεδομένη, εδώ και χιλιάδες χρόνια η Διονυσιακή λατρεία και η αμπελοκαλλιέργεια, σύμφωνα με ανασκαφικές έρευνες οι οποίες έγιναν στους Σιταγρούς, στην Καλή Βρύση και άλλες περιοχές του λεκανοπεδίου της Δράμας.

Από την περιοχή των Σιταγρών, που είναι χωριό της Δράμας σε ένα προϊστορικό οικισμό 14.000 τ.μ. σε 11μ. βάθος, που ανασκάφηκε το 1969, ήρθαν σε φως γίγαρτα, δηλαδή κουκούτσια ήμερων σταφυλιών, ανάμεσα σε 290 δείγματα σπόρων, τα οποία χρονολογούνται από την 3^η με 4^η χιλιετία π. Χ. «τα αρχαιότερα σταφύλια που ξέρουμε στον κόσμο!».

Εικόνα 9

Γίγαρτα, χρονολογούνται από την 3^η με 4^η χιλιετία π. Χ.

Εδώ, στην πατρίδα του Διόνυσου, με την αξιοπιστία ενός επιτελείου 50 ειδικών ξένων επιστημόνων. Η αρχαία τοπική ιστορία είναι ζυμωμένη με πλήθος από μύθους και έχει για επίκεντρο την παραδοσιακή καλλιέργεια της αμπέλου.²⁶

Στοιχεία λατρείας του θεού υπάρχουν και μέσα στην πόλη της Δράμας, δίχως όμως να εντοπιστεί έως τώρα το ιερό του θεού.

Μαρμάρινη προτομή του Διονύσου βρέθηκε και σε άλλη περιοχή της Δράμας στον προσφυγικό συνοικισμό «Νέα Στενήμαχος» από έναν κάτοικο πρόσφυγα τον Σωτήρη Γκαρμπούνη, ο οποίος θέλησε να την εξάγει στο εξωτερικό, στο τελωνείο όμως της Θεσσαλονίκης, κατασχέθηκε. Όπως είπε ο ίδιος το βρήκε τυχαία μέσα σε αμπέλι. Το επιβεβαίωσαν και μέλη της οικογένειας Γκαρμπούνη, ότι η αρχική του θέση ήταν σε ένα παλιό αμπέλι που βρισκόταν στην ευρύτερη περιοχή της Νέας Στενήμαχου και ανατολικά του συγκροτήματος των Τ.Ε.Ι. Η πληροφορία αυτή είναι σημαντική αν συσχετιστεί με το γεγονός ότι η περιοχή φημίζεται για την παραδοσιακή της αμπελοκαλλιέργεια, και αποκτάται μια ιδιαίτερη βαρύτητα για την αναζήτηση του ιερού του Διονύσου ή κάποιου ανάλογου κτιρίου. Η μορφή του θεού εικονίζεται σε ώριμη ηλικία. Αποδίδεται γενειοφόρος φορώντας στο κεφάλι ταινία, τη χαρακτηριστική μίτρα. Τα μακριά μαλλιά, χωρισμένα στη μέση, μαζεμένα στο πίσω μέρος καλύπτουν το λαιμό και αναδιπλωμένα συγκρατούνται με την ταινία σε ένα είδος χαλαρού κότσου, εκτός από δυο πλοκάμους, που αφήνονται ελεύθεροι να κυλούν στο στήθος, αναλυόμενοι σε σχοινοειδείς βοστρύχους με ανάγλυφα, κυματιστά περιγράμματα. Ο Διόνυσος φορά δορά, που δένεται στον αριστερό ώμο και πέφτει διαγώνια καλύπτοντας και το δεξιό στήθος. Το εύρημα αυτό καταγράφει την πλατιά διάδοση της λατρείας του Διονύσου στη Δράμα. Δεν πρέπει να ξεχνούμε άλλωστε ότι σύμφωνα με τα ανασκαφικά στοιχεία των

²⁶ Πέτσα Φ.Μ. Δραμινά Χρονικά:Στον κάμπο της Δράμας περί το 4.000 π. Χ. έκδοση Νομαρχίας Δράμας Δράμα 1980,σελ.23

Σιταγρών, χωριό της Δράμας, η αμπελουργία εμφανίζεται στην περιοχή ήδη από την νεολιθική εποχή.²⁷

Η προτομή του Διονύσου σήμερα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας.

Εικόνα 10

Θεός Διόνυσος γενειοφόρος Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας

2.2.1 Αρχαιολογικά Ευρήματα στη περιοχή της Καλή Βρύσης

Το μοναδικό ιερό, του Θεού, που βρέθηκε, στην περιοχή της Δράμας βρίσκεται στη θέση «Μικρή Τούμπα», στην Καλή Βρύση.

Η ανασκαφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην «Μικρή Τούμπα» στην Καλή Βρύση του Νομού Δράμας κατά το χρονικό διάστημα 1990-1995 από την Εφορία Αρχαιοτήτων Καβάλας, με υπεύθυνη αρχαιολόγο, την Κατερίνα Περιστέρα έφερε στο φως ένα μνημειακό ιερό του Διονύσου.

Η «Μικρή Τούμπα» είναι ένας γήλοφος που δεσπόζει στην κοιλάδα του Αγγίτη, παραπόταμου του Στρυμόνα, και βρίσκεται σε απόσταση 2.5 χλμ. από το χωριό Καλή Βρύση. Το ιερό με επιμελημένη τοιχοδομία, αποτελεί μοναδικό δείγμα παρόμοιου κτίσματος ιστορικών χρόνων στον Νομό της Δράμας. Εσωτερικά του ιερού εντοπίστηκε ένα παχύ στρώμα καταστροφής από φωτιά, πάνω από την επιφάνεια του δαπέδου. Όλα αυτά μαρτυρούν ότι το ιερό πυρπολήθηκε και λεηλατήθηκε βίαια κατά την αρχαιότητα. Βρέθηκε ακόμη ένας μεγάλος αριθμός ειδωλίων και τελετουργικών αγγείων, οινοχόες, σκύφοι, κάνθαροι, κρατήρες κτλ. Όλα τα ευρήματα μαρτυρούν ότι ο χώρος χρησιμοποιήθηκε ως τόπος λατρείας της κυρίαρχης θεότητας της περιοχής του Νομού Δράμα, του Διονύσου.

Η κεφαλή του θεού Διονύσου, επιχώριου εργαστηρίου των ρωμαϊκών χρόνων, η οποία βρέθηκε σε όμορη θέση στην Καλή Βρύση, καθώς και μια επιγραφή προερχόμενη από την ευρύτερη περιοχή Χαριτωμένης, που γειτνιάζει με την Καλή Βρύση, δηλώνουν τη συνέχιση της λατρείας κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Τον απόηχο της διονυσιακής λατρείας συναντούμε στο σημερινό παραδοσιακό καρναβάλι της Καλής Βρύσης (στις 6 – 7 – 8 Γενάρη), ενώ η θέση «Μικρή Τούμπα» είναι γνωστή από γενιά σε γενιά με την ονομασία «Κονάκι του Βάκχου» και κάθε χρόνο αγιάζεται από τον ιερέα της περιοχής κατά την πομπή

²⁷ Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ 1.ΔΡΑΜΑ 18-22ΜΑΪΟΥ 1994, σελ.169-171

για την ευλογία των αγρών. Πρόκειται για τον μοναδικό ναό του θεού Διόνυσου στον ελλαδικό χώρο με ζωντανό δρώμενο πανάρχαιων καταβολών.²⁸

Εικόνα 11

Εικόνα 12

Ιερό του Διονύσου στη Καλή Βρύση

Εικόνα 13

Εικόνα 14

Ιερό του Διονύσου στη Καλή Βρύση(εσωτερικά)

Εικόνα 15

Εικόνα 16

²⁸ Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ Ε' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ.ΔΡΑΜΑ 18-21 ΜΑΪΟΥ 2006, σελ.245-247

Εικόνα 17

*Κεφαλή Διονύσου από Καλή Βρύση (3^ο-4^ο αιώνα π.Χ.)
(Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμα)*

Εικόνα 18

Τελετουργικός φαλλικός κάνθαρος(Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας)

3. Ορισμοί αναγκαίων εννοιών

Ήθη – Έθιμα – Παράδοση – Αναβίωση – Δρώμενα - Χορευτικά Δρώμενα

Για την ευκολότερη κατανόηση των όσων θα ακολουθήσουν χρειάζεται να γίνει αναφορά στις βασικότερες έννοιες και στους ορισμούς που θα χρησιμοποιήσουμε γι' αυτό το λόγο σας τις παραθέτω :

- Ο όρος **ήθος** είναι «το σύνολο των ψυχικών χαρακτηριστικών κάθε ανθρώπου. Ήθη λέγονται οι αντιλήψεις ενός λαού για την ηθική και κοινωνική συμπεριφορά. Είναι οι γενικές αρχές Δικαίου, οι θεμιτοί τρόποι συμπεριφοράς του κοινωνικού ανθρώπου, που μεταβάλλονται με τη μεταβολή του χρόνου, που διαφέρουν από τόπο σε τόπο και απηχούν την τρέχουσα ηθική μιας κοινωνίας. Δηλαδή τα ήθη ορίζουν αξίες, σχέσεις, συμπεριφορές. Είναι τα αισθήματα, οι νοοτροπίες που χαρακτηρίζουν μια εποχή. Όλα αυτά αποτελούν ένα είδος κανόνων και νόμων, μια μορφή δικαίου, άγραφου, που θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε εθιμικό. Όταν, όμως, οι αντιλήψεις αυτές πάρουν και μια σταθερά επαναλαμβανόμενη τελεστική, περισσότερο ή λιγότερο τελετουργική μορφή, γίνονται **έθιμα**».²⁹
Τα **ήθη** και τα **έθιμα** αλληλοσυμπληρώνονται, νοηματικά. Όταν αυτά παίρνουν μια ορισμένη, σταθερά επαναλαμβανόμενη τελεστική μορφή, η επανάληψη αυτή σχηματίζει την παράδοση.³⁰
- Ο όρος **παράδοση** ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα παραδίδωμι=παραδίνω, εμπιστεύομαι και δηλώνει «τα πολιτιστικά στοιχεία του παρελθόντος που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά με τον προφορικό ή το γραπτό λόγο, διαγωνίζονται και διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα γνωρίσματα ενός λαού, δηλαδή την ταυτότητά του. Η σημασία της παράδοσης έγκειται στην προσαρμογή των πολιτισμικών στοιχείων του παρελθόντος στην εκάστοτε κοινωνική πραγματικότητα και τη δημιουργική αξιοποίησή τους, η οποία έχει ως αποτέλεσμα να συμβάλλει στην πολιτισμική εξέλιξη.»³¹
- Με τον όρο **αναβίωση**, εννοούμε «το συνειδητό ξαναζωντάνεμα του παλιού. Ξαναζωντάνεμα που γίνεται με αφετηρία να εξιδανικεύσουμε το παλιό και με σκοπό να το ανυψώσουμε σε κανόνα ζωής.»³²
- Η λέξη **δρώμενο** παράγεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα *δραν* όπως και η λέξη *δράμα*, που πρέπει να λαμβάνεται στην ευρύτερή της σημασία, δηλαδή '*δράμα και δρώμενα μιμούνται δρώντας*'. Δρώμενα στη γενική έννοια του όρου, ονομάζουμε «τα κοινοτικά οργανωμένα θεάματα που συναντάμε σε πολλές αγροτο-ποιμνικές κοινότητες. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε πως από τους βασικούς στόχους των δρωμένων αυτών είναι η καλοχρονιά της κοινότητας, η ευετηρία, όπως η επιστήμη την ονομάζει, και παράλληλα, η αποτροπή κάθε κακού από όλα τα μέλη της μικροκοινωνίας των τελεστών. Δρώμενα ονομάζονται οι δραματοποιημένες ιεροπραξίες που έχουν θεατρική μορφή και περιεχόμενο μαγικο-θρησκευτικό».³³

²⁹ olympia.gr/2013/02/14/ηθη-και-εθιμα-η-φυσιογνωμια-ενος-λαου/

³⁰ ΜΕΡΑΚΛΗΣ Μ., ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, Τρίτη έκδοση συμπληρωμένη. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ- Α.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, ΑΘΗΝΑ 2011, σελ 133

³¹ http://www.mariakappou.gr/analiseis_ennoiwn/docs/triti_lykeiou/%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%94%CE%9F%CE%A3%CE%97.pdf

³² ΜΕΡΑΚΛΗΣ Μ., ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, Τρίτη έκδοση συμπληρωμένη. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ- Α.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, ΑΘΗΝΑ 2011, σελ 294

³³ Κ. Κακούρη, Η απαρχή των δραματοποιημένων ιεροπραξιών και των θεατρικών τους χώρων, Βόλος 1980, σελ. 6

Η σύγχρονη όμως ανθρωπολογία ονομάζει δρώμενο «κάθε πράξη που ακολουθεί ένα τυπικό, επαναλαμβάνεται σε τυποποιημένη μορφή ή ανήκει σε ολόκληρη καθορισμένη εθιμοτυπία, είτε θρησκευτικού, είτε μαγικού περιεχομένου, είτε χωρίς κανένα νόημα.»³⁴ Έκφραση ξεχωριστή της λαϊκής λατρείας αποτελούν ποικίλα δρώμενα, παραστατικές δηλαδή πράξεις με έντονους συμβολισμούς και με τελετουργία απλή ή περισσότερο σύνθετη. Τα δρώμενα μαρτυρούνται διαχρονικά σε όλους τους λαούς και στην αρχική μορφή τους είχαν ως σκοπό, άλλοτε να διδάσκουν παραστατικά τους θεατές για μυθικο-ιστορικές παραδόσεις και άλλοτε να εξευμενίσουν μυστηριακές δυνάμεις για ικανοποίηση βιοτικών αναγκών ή μεταφυσικών προσδοκιών.

Στον Ελληνικό ιστορικό χώρο, ως μικροτελεστές της λαϊκής λατρείας, επιχωρίαζαν σε αγροτο-ποιμενικές κοινωνίες, όπου η εξάρτηση από τις φυσικές δυνάμεις ήταν άμεση, με άμεσες επιπτώσεις στην παραγωγή και τη ζωή γενικότερα. Εκδηλώνονταν κυρίως ως γονιμικά, για την πλούσια καρποφορία της γης και την αφθονία των κοπαδιών και ως αποτρεπτικά του κακού, με απώτερη επιδίωξη την ευετηρία, δηλαδή την καλή χρονιά. Ο πρωτογενής ευετηριακός αυτός χαρακτήρας μένει εμφανής και σε νεότερους χρόνους, παρά την όποια υποχώρηση της λατρευτικής διάστασης.³⁵

Τα δρώμενα που μας ενδιαφέρουν εδώ είναι έθιμα πολυσύνθετα από τα πολύ σημαντικά κατάλοιπα ενός κόσμου που χάθηκε και που μόνο στοιχεία μπορούμε ακόμη να ανιχνεύσουμε σ' αυτού του τύπου τις δραματοποιημένες πράξεις.

Χορευτικά δρώμενα, ο χορός αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία, των δραματοποιημένων πράξεων των οποίων προαναφέραμε και τα διακρίνουμε σε δύο μεγάλες κατηγορίες.

Στην πρώτη κατηγορία το δρώμενο τελείται από τους θιάσους και ο χορός αποτελεί βασικό στοιχείο με το οποίο συντελείται η όλη θιασική δράση, γιατί χωρίς αυτόν η δράση των θιάσων καταργείται.

Δεν εννοούμε όμως μόνο τον χορό με την στυλιζαρισμένη κίνηση που περικλείεται σε αυστηρά ρυθμικά και κινητικά μοτίβα αλλά και την ελεύθερη ρυθμικά κινητική συμπεριφορά των τελεστών, που περιλαμβάνεται στην ευρεία έννοια του όρου όρχηση.

Τη δεύτερη κατηγορία χορευτικών δρωμένων την αποτελούν τα έθιμα που τελούνται από ολόκληρη την κοινότητα και ο χορός είναι μόνο ένα τμήμα τους, συνήθως η τελευταία πράξη του δράματος(με την ευρεία έννοια του όρου, την έννοια της δράσης).

Στα κοινοτικά δρώμενα, του κύκλου του Δωδεκαημέρου, ανήκουν και τα έθιμα που τελούνται στα χωριά της Δράμας, Μοναστηράκι, Καλή Βρύση, Βώλακα, Πετρούσα, Ξηροπόταμο, Πύργους, Παγονέρι και Προσοτσάνη σε μέρες σύμφωνα με την παράδοση του κάθε χωριού. Στην παρούσα εργασία, εξετάζονται τα έθιμα των χωριών Μοναστηράκι και Καλής Βρύσης, στις κοινοτικές εθιμικές τους πράξεις από 6 έως 8 Ιανουαρίου.

Τα δρώμενα αυτά, παρ' όλες τις επιμέρους διαφορές που παρουσιάζουν μεταξύ τους ως προς τον τρόπο τέλεσής τους, ανήκουν όλα στον ίδιο κύκλο οργανωμένων κοινοτικών θεαμάτων. Αλλά πριν αναφερθούμε αναλυτικότερα στις επιμέρους ομοιότητες και διαφορές των εθίμων των δυο χωριών και στους λόγους που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όλα ανήκουν στον κύκλο των χορευτικών δρωμένων με θίασο, σκόπιμο είναι να δώσουμε ένα συνοπτικό περίγραμμα για το τι ακριβώς εννοούμε με τον όρο αυτό. Δηλαδή ποια είναι τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζουν αυτή την ευρεία έννοια με άξονα πάντα την κίνηση : το χορό και την όρχηση.

Για να χαρακτηριστεί ένα οργανωμένο κοινοτικό θέαμα ως χορευτικό δρώμενο πρέπει να υφίσταται μερικές προϋποθέσεις.

³⁴ Β.Πούχγερ, *Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του Βορειοελλαδικού χώρου*, Δ Συμπόσιο Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 227

³⁵ Γεώργιος Αικατερινίδης, ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου: 'Λαϊκά Δρώμενα και Αρχέγονες Τελετουργίες, Δράμα 2010,σελ. 26

α) **Ο θιάσος.** Μόνο περιορισμένος αριθμός ατόμων αναλαμβάνει και εκτελεί, τις από την παράδοση καθιερωμένες πράξεις του εθίμου, που όλες μαζί συγκροτούν τελικά το έθιμο.

β) **Τα σκεύη του θιάσου,** δηλαδή χαρακτηριστικές μεταμφιέσεις και αντικείμενα που διαφοροποιούν τους τελεστές του εθίμου από τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας.

γ) **Η δράση θιάσου,** δηλαδή, στοιχεία οργανωμένου θεάματος, όπως είναι οι αγερμοί, οι παρελάσεις και διάφορες άλλες πράξεις και μιμήσεις που γίνονται από το θιάσο, ή μόνο από τα μέλη του, και που δημιουργούν τη ‘δραματουργική’ εξέλιξη του θεάματος. Η δράση των τελεστών μπορεί να εντοπίζεται σε ένα δεδομένο χρόνο μικρής ή μεγάλης διάρκειας, αλλά και χώρο στο κέντρο της κοινότητας και έξω από αυτήν.

δ) **Χορός ή όρχηση,** πάνω στην οποία θα στηριχθεί η δράση των τελεστών. Εάν δεν υπάρχει χορός ή όρχηση δεν αποτελεί δρώμενο χορευτικό.

ε) **Αποδοχή της δράσης** του θιάσου ως κοινοτικής έκφρασης και συμμετοχή των μελών της στις επιμέρους τελετές.

στ) **Πάνδημη συμμετοχή** στην τελική χορευτική δράση, αν και όπου η παράδοση την επιβάλλει.³⁶

Στα χωριά που μας ενδιαφέρουν, τα έθιμα των ημερών της 6^η, 7^η, 8^η Ιανουαρίου έχουν όλα τα βασικά στοιχεία των χορευτικών δρωμένων. Τα έθιμα εμφανίζουν ομοιότητες αλλά και κάποιες διαφορές, που εντοπίζονται τόσο στην όψη όσο και στη δράση των θιάσων τους.

Στο συγκεκριμένο σημείο της εργασίας θα προχωρήσουμε στην εξέταση και λεπτομερή περιγραφή των δρωμένων των χωριών Μοναστηρακίου και Καλής Βρύσης Δράμας. Πρέπει να αναφερθεί πως παρόμοια έθιμα με σημαντικές ομοιότητες και διαφορές συμβαίνουν και σε άλλα χωριά του νομού και της γύρω περιοχής, καθώς επίσης και σε πολλές περιοχές της ελλαδικής επικράτειας.

³⁶ Δρανδάκης Λευτέρης, *ΗΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ 2, ΔΡΑΜΑ 18-22, ΜΑΙΟΥ 1994, σελ. 483-485.*

4. Μοναστηράκι Δράμας

Η «κώμη επί τερπνής και ευαέρου τοποθεσίας κειμένη», το Μοναστηράκι είναι ένα χωριό 5 χιλ. βορειοδυτικά του νομού Δράμας σε υψόμετρο 330μ. Είναι χτισμένο στις υπώρειες του όρους Φαλακρού, και διοικητικά σήμερα ανήκει στο Δήμο Δράμας. Έχει περίπου 738 κατοίκους, γηγενείς στην καταγωγή τους, οι περισσότεροι των οποίων ασχολούνται με την γεωργία, την κτηνοτροφία και κυρίως με την εξόρυξη μαρμάρων που υπάρχουν στην περιοχή. Το παλαιότερο όνομα ήταν Δράνοβα ή Τράνοβο από τους Τρανίψας, ως αποικία των αρχαίων Θρακών Τρανίψων τον 5^ο π.χ. αιώνα. Την ετοιμολογία ερμηνεύει ο Σταύρος Μερτζίδης το 1885. Κατά τον Στράβωνα (64 π.Χ. - 24 μ.Χ.) στους αρχαίους χρόνους όλες σχεδόν οι χώρες έπαιρναν τα ονόματα των εθνών που μετανάστευαν στην περιοχή, είτε από τα προϊόντα ή από τα ζώα που υπήρχαν εκεί.³⁷

Μετονομάστηκε σε Μοναστηράκι, το 1927. Πήρε το όνομα αυτό, από τα πολλά εκκλησάκια και τα μικρά μοναστηράκια που έχει γύρω και μέσα στο χωριό, όπως της Ζωοδόχου Πηγής(σπηλιά της Παναγίας), της Αγίας Παρασκευής, του Αγίου Αντωνίου, του Αγίου Αθανασίου, των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, του Αγίου Βλασίου του Αγίου Δημητρίου του Προφήτου Ηλία κ.τ.λ.

Το κορυφαίο έθιμο την ημέρα των Θεοφανίων είναι η αναβίωση των «Αράπηδων». Το όνομά του το πήρε από την μεταμφίεση των πρωταγωνιστών στην οποία κυριαρχεί το μαύρο χρώμα. Το έθιμο ανάγεται στη λατρεία του Διονύσου, θεού του δράματος, του κρασιού και της γονιμότητας.

³⁷ Μερτζίδης Σ., *ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑΙ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑ*, 1885, σελ.41-42

Εικόνα 19

Μοναστηράκι Δράμας

Εικόνα 20

Πανοραμική άποψη του χωριού

4.1 Μορφωτικός και πολιτιστικός Σύλλογος Μοναστηρακίου

Ο πολιτιστικός σύλλογος Μοναστηρακίου ιδρύθηκε το 1977.

Σκοπός του συλλόγου ήταν να διασώσει, να διατηρήσει και να διαδώσει την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση του χωριού. Την ψυχική ενότητα των μόνιμων κατοίκων αλλά και των απόδημων. Να ιδρύσει βιβλιοθήκη και χορευτικό συγκρότημα προκειμένου να αναβιώσουν και να διατηρηθούν οι τοπικοί χοροί. Συνίσταται δε θεματικές μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις, στις οποίες συμμετέχουν τα χορευτικά του συγκροτήματα, με στόχο την προβολή της λαϊκής-παραδοσιακής, μουσικοχορευτικής κληρονομιάς του τόπου. Από την ίδρυση του λοιπόν, ανέλαβε την ευθύνη για την διοργάνωση των πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Η δράση του πολιτιστικού συλλόγου συνεχίζεται μέχρι σήμερα με μεγάλη επιτυχία όσο αναφορά την οργάνωση εκδηλώσεων αλλά και τη συμμετοχή του σε άλλες εκδηλώσεις. Οι κορυφαίες συμμετοχές του συλλόγου είναι:

Στην Τελετή Λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων «Αθήνα 2004» (29-8-2004), στα εγκαίνια της Νέας Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας (Αίγυπτος 16-10-2002), στο Διεθνές Φεστιβάλ Δρώμενων-Μεταμφιεσμένων (Pernik-Βουλγαρίας) εκπροσωπώντας τα λαϊκά δρώμενα της χώρας μας (1998,2002), στη Γαλλία, στην Κωνσταντινούπολη, στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών (16-1-1992), στο Φεστιβάλ Αθηνών (Ηρώδειο 1992,1997), στο Αμφιθέατρο του Πειραιά, του Παπάγου, του Αλίμου, στην Πλάκα της Αθήνας, τη Κοζάνη, Κομοτηνή, Ξάνθη, Πάτρα, Θεσσαλονίκη, Τύρναβο, Σοχό, Ηράκλειο Κρήτης και αλλού.

Τέλος, συμμετοχή του συλλόγου στο ευρωπαϊκό Φεστιβάλ Κωδωνοφορίας που πραγματοποιείται στη Θεσσαλονίκη από το 2014.³⁸

Όπως μας ανέφερε ο πρόεδρος του συλλόγου του Μοναστηρακίου στη συνέντευξη που διεξήχθη (Παράρτημα: Συνέντευξη 1). Όταν στις 6 Ιανουαρίου του 1976, ανήμερα των Θεοφανείων, «δεν χτύπησαν τα κουδούνια» και το χωριό «δεν γιόρτασε», μερικοί φίλοι Μοναστηρακίωτες, αφουγκραζόμενοι τα αισθήματα των συγχωριανών τους, βάλανε όρκο ζωής να σώσουνε τους «Αράπηδες», Ιδρύθηκε έτσι ο «Μορφωτικός & Πολιτιστικός Σύλλογος Μοναστηρακίου Δράμας». Ο Σύλλογος, λοιπόν, από την ίδρυσή του (27/12/1977), έχει την αποκλειστική ευθύνη της συνέχισης της τέλεσης του πατροπαράδοτου μουσικοχορευτικού δρώμενου των «ΑΡΑΠΗΔΩΝ» κάθε χρόνο, ανήμερα των Θεοφανείων. Ενός δρώμενου που περιέχει πάμπολλα στοιχεία της Διονυσιακής λατρείας, αρμονικά και άρρηκτα δεμένα με στοιχεία της Χριστιανικής και πρόσφατης Ελληνικής παράδοσης, ενός δρώμενου, που αναδεικνύει την ομορφιά και τη μαγεία των συνηθειών και των παραδόσεων του λαού.

Έθιμα που πραγματοποιούνται στο Μοναστηράκι, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, από τον Μορφωτικό και Πολιτιστικό Σύλλογο του χωριού:

Ο Σύλλογος διοργανώνει την 1^η Ιουλίου κάθε χρόνο στα πλαίσια των «ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ» του Δήμου Δράμας αποκεντρωμένη μουσικοχορευτική εκδήλωση στο Μοναστηράκι και στην ιστορική «ΠΛΑΤΕΑ ΤΩΝ ΕΥΖΩΝΩΝ».

Το Αρέτσι, είναι περσική λέξη που σημαίνει έναρξη πλειοδοσίας. Τελείται την Δευτέρα μετά της Αναλήψεως, στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας, του Αγίου Γεωργίου.

³⁸ Πληροφορίες από τον Πολιτιστικό και Μορφωτικό Σύλλογο Μοναστηρακίου και τον πρόεδρό του κ. Ιωάννη Παπουτσή.

Το Μοναστηράκι, πανηγυρίζει κάθε χρόνο την Παρασκευή της Διακαινησίμου, γιορτάζει τη Ζωοδόχο Πηγή, με μουσικοχορευτική και θεματική εκδήλωση.

4.2 Τοπικές παραδοσιακές φορεσιές και ενδυμασίες

Οι τοπικές παραδοσιακές ενδυμασίες αποτελούν κύριο χαρακτηριστικό του δρωμένου των «Αράπηδων» καθώς αντιπροσωπεύουν την αμφίεση των τελεστών και μέσα από τα χαρακτηριστικά τους, μεταφέρουν μηνύματα του παρελθόντος συνταιριασμένα αρμονικά με το παρόν και το μέλλον. Οι τελεστές παρουσιάζονται με την αμφίεση αυτήν καθ' αυτήν που είχαν οι πρόγονοι, αλλά και με φορεσιές που εντάχτηκαν στην τοπική κοινωνία αργότερα, όπως επίσης και με την αμφίεση που έφεραν με διάφορες παραλλαγές η τραγόμορφη συνοδεία του θεού Διόνυσου, μιας και μιλάμε για Διονυσιακού χαρακτήρα δρώμενο.

Οι «γκιλίγκες» αποτελούν τη μοναδική «γυναικεία» παρουσία στο δρώμενο των «Αράπηδων», έστω κι αν εκπροσωπείται από μεταμφιεσμένους άντρες, από νεαρά, αγόρια που φορούν τις παραδοσιακές, τοπικές φορεσιές.

Η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά, η οποία τα παλιά χρόνια αποτελούσε για τις γυναίκες όχι μόνο το γιορτινό τους ένδυμα, αλλά και το νυφιάτικο. Ίσως μάλιστα από την άμαξα, τη γκλίγκα στα τούρκικα, που μετέφερε την νύφη στην εκκλησία, να πήρε το όνομά της. Η «γκιλίγκα» δηλαδή νύφη, αποτελείται από άσπρη βράκα από βαμβακερό υφαντό, από πάνω, το μακρύ άσπρο πουκάμισο, στο οποίο, στον ποδόγυρο του που φτάνει ως το γόνατο, διακρίνονται πολύχρωμα κεντίδια. Επίσης πάνω από το πουκάμισο φορούν την λεγόμενη «αντεριά», πιο κοντή από αυτό και με μανίκια, φτιαγμένη από ύφασμα καπιτονέ, σκούρο πράσινο ή ανοιχτό κόκκινο. Στη συνέχεια φορούν ξεμανίκωτο πανωφόρι, που φτάνει λίγο πιο πάνω από την «αντεριά», φτιαγμένο από χοντρή μαύρη τσόχα κεντημένη στις άκρες γύρω-γύρω με γαϊτανάκι. Φορούν επίσης πολύχρωμη, με μεγάλα τετράγωνα, υφαντή ποδιά και στη μέση δένεται με τη βοήθεια σκαλιστής χειροποίητης πόρπη, ζώνη τσόχινη, ολοκέντητη με θαυμάσιο τρόπο, με πολύ μικρές πολύχρωμες χάντρες, που σχηματίζουν μικρά-μικρά λουλούδια. Κυρίαρχο χρώμα στη ζώνη είναι το μαύρο. Οι μαύρες χάντρες σχηματίζουν το βασικό πλαίσιο, το φόντο, το οποίο διανθίζουν μικρά ή μεγάλα κόκκινα, πράσινα, πορτοκαλί, μπλε, άσπρα λουλουδάκια και φυλλαράκια. Το όλο χάντρινο καλλιτέχνημα πατά πάνω σε μαύρη τσόχα. Στο κεφάλι βάζουν χρωματιστή λουλουδάτη μαντήλα, την «τσεβρέτα», με χρυσές ή ασημένιες πούλιες στις άκρες. Στο χέρι κρατούν άλλη μια μαντήλα. Η γυναικεία παρουσία υποδηλώνει τη σημαντική θέση που κατείχε η γυναίκα στην κοινωνική ζωή του χωριού. Αν και κατά την τέλεση του δρωμένου αυτού, και μόνο, οι γυναίκες δεν συμμετέχουν αυτοπροσώπως, αλλά μέσω εκπροσώπων, αντρών μεταμφιεσμένων. Για τον λόγο αυτό, φροντίζουν τα ράβουν πάνω στο ξεμανίκωτο πανωφόρι τους και κάτω από την «τσεβρέτα» ψεύτικη, μάλλινη πλεξούδα.³⁹

Εικόνα 22

³⁹ Παποντσής Γ., Γκιλίγκα, μια «γυναικεία» παρουσία στην τσέτα. «Μοναστηράκι» αρ.12, Νοεμβρ.-Δεκ.1992, σελ 1,5

Η παραδοσιακή ανδρική φορεσιά, η οποία αποτελούσε για τους άντρες την γιορτινή τους ενδυμασία, αποτελείται από τη μαύρη βράκα, το άσπρο πουκάμισο, το μαύρο υφασμάτινο ζωνάρι που είναι σφιχτά τυλιγμένο στη μέση, στο πάνω μέρος του οποίου διακρίνονται οι πούλιες στις μαντήλας, «τσεβρέτας» που εισχωρούν μέσα από αυτό. Επίσης, από το μαύρο γιλέκο, το μαύρο κοντό σακάκι, τις μαύρες μακριές μάλλινες κάλτσες που φτάνουν ως το γόνατο, και στο κεφάλι το μαύρο καπέλο από τσόχα, την «τραγιάσκα». Τέλος στο χέρι κρατούν γκλίτσα ή πλεκτό κορδόνι. Η παραδοσιακή ενδυμασία συμπληρώνεται και ταυτόχρονα κοσμείται με τα «λουλούδια». Τα «λουλούδια» είναι πολύχρωμοι ρόμβοι φτιαγμένοι από χάντρες. Χάντρινα είναι επίσης και τα κρόσσια τους που έχουνε περασμένα, ανάμεσά τους, μικρά χρυσά φλουράκια. Τα χρώματα που έχουν οι χάντρες που χρησιμοποιούνται είναι σε διάφορες αποχρώσεις του κόκκινου, κίτρινου-χρυσού, πράσινου, μπλε, και βέβαια άσπρο. Ομοιόχρωμες χάντρες, ταξινομούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζουν επάλληλους ρόμβους, χρωματικά εναλλασσόμενους. Οι άκρες των πάνω πλευρών των ρόμβων είναι φτιαγμένες με χρυσή τρέσα και είναι ραμμένο σε μαύρη τσόχα. Αυτά τα περίτεχνα «λουλούδια» καρφιστώνονται στο πέτο. Οι μεταμφιεσμένοι που λαμβάνουν μέρος στο δρώμενο των «Αράπηδων», και φορούν την φορεσιά αυτήν, λέγονται «παππούδες»⁴⁰

Εικόνα 24

Οι «Εύζωνοι» ή «Τσολιάδες», είναι ντυμένοι με την εθνική στολή και τα τοπικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και συμβολισμούς της. Φορούν την ιδιόμορφη φουστάνελα με πιέτες, ως αντιπροσωπευτικό εθνικό ένδυμα, με ριγμένες στην πλάτη τους μαντήλες «τσέβρες». Οι «τσέβρες» είναι άσπρα μαντήλια, που στις άκρες πως πλευρών τους, έχουν κεντηθεί πολύχρωμες πούλιες και χάντρες. Οι Τσολιάδες ρίχνουν τις τριγωνικές τους πλευρές στην πλάτη και τις άκρες τους, περνώντας τις από τους ώμους, τις φέρνουν μπροστά χωρίς να τις δένουν, με τέτοιο τρόπο, όμως, ώστε να φαίνονται τα κεντήδια, οι πολύχρωμες πούλιες και χάντρες. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούν απανωτές σειρές με πολύχρωμα κεντήδια. Μάλιστα εκείνον τον Τσολιά που φορεί τις περισσότερες «τσέβρες», τον ονομάζουν «περίφανο». Στο κεφάλι τους βάζουν μια άλλη μαύρη μαντήλα με κρόσσια, τα «πισκούλια», σαν κεφαλοδέσιμο. Το δέσιμο αυτού του μαύρου μαντηλιού έχει την δική του τεχνική: «Εκείνο που χαρακτηρίζει, που διαφοροποιεί, τον Τσολιά του Μοναστηρακίου από τους όμοιούς του ανά την Ελλάδα, είναι η μαύρη μαντήλα και οι «τσέβρες». Ο τρόπος με τον οποίο δένεται η μαύρη μαντήλα, η οποία συμβολίζει το πένθος για το σκλαβωμένο έθνος μας, απαιτεί ειδικές γνώσεις και τεχνική. Δένεται με τέτοιο τρόπο, ώστε τα κρόσσια που έχει γύρω-γύρω, να πέφτουν στο πρόσωπο και να το κρύβουν. Αυτό γινόταν για να μην αναγνωρίζονται οι Τσολιάδες όχι μόνο από τους συγχωριανούς τους, αλλά και, κυρίως από τους κατακτητές.

Τέλος το κορδόνι, απαραίτητο εξάρτημα του Τσολιά, Αρμονικά μπλεγμένα και κρυφά δεμένα χρωματικά κομψοτεχνήματα. Κατασκευάζεται από άσπρες, μπλε, χρυσές, κόκκινες και πράσινες μικρές χάντρες. Το μήκος του είναι 60 με 70 εκατοστά. Στη μία του άκρη έχει θηλιά, και αυτή χάνδρινη, για να περνά στον καρπό του χεριού. Το στριφτό χάνδρινο κορδόνι κοσμούν ανά διαστήματα χάνδρινα κρόσσια. Το χάνδρινο κορδόνι που κρατούν στο χέρι,

⁴⁰ Εφημερίδα, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΦΩΝΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992. Φύλλο 7^ο

συμβολίζει τη γενετήσια ορμή. Οι τσολιάδες οι οποίοι πρέπει να είναι νέοι και ψηλοί και κυρίως να έχουν μεγάλη αντοχή στο χορό.⁴¹

Πέρα από τις κλασικές, παραδοσιακές φορεσιές που περιγράψαμε, και που φορούν οι τελεστές του δρώμενου, οι οποίες επρόκειτο για φορεσιές που είχαν καθημερινή χρήση για τους Μοναστηρακιώτες, υπάρχουν και οι φορεσιές που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά στο διονυσιακό αυτό δρώμενο και έχουν τελεστικό χαρακτήρα. Είναι αυτές των «Αράπηδων» και της «Αρκούδας».

Εικόνα 25

Οι «Αράπηδες», ονομάζονται έτσι, επειδή στη μεταμφίεση των πρωταγωνιστών κυριαρχεί το μαύρο χρώμα. Αποτελείται από μαύρες, ολόσωμες ποιμενικές κάπες παλαιότερα, και μαύρες φλοκωτές κάπες σήμερα, από τις εντυπωσιακές υψικόρυφες προσωπίδες (μάσκες) από γιδοπροβιές σε σχήμα κώνου. Επίσης στη μέση τους ζώνονται τρία συνταιριασμένα ηχητικά, μεγάλα κουδούνια χυτά (τσάνια) ή σφυρήλατα (μπατάλια), φροντίζοντας το μεγαλύτερο από αυτά, να κρέμεται στο μέσο μέρος. Τα κουδούνια αυτά, είναι δεμένα με δερμάτινη ζώνη που μετριάζει το βάρος που δένονται σταυρωτά στους ώμους. Στα χέρια τους κρατούν από ένα μακρύ ξύλινο σπαθί κι ένα σακουλάκι με στάχτη του Δωδεκαημέρου, ραίνοντας και χτυπώντας μ' αυτό όσους συναντούν, «για το καλό».⁴²

Η φορεσιά της «αρκούδας» είναι μία δευτερεύουσα φορεσιά που συναντάται στο Μοναστηράκι και για αυτό τον λόγο δεν είναι απαραίτητη η παρουσία της για την τέλεση του εθίμου. Η φορεσιά της αποτελείται από γκρι, ολόσωμη φλοκωτή κάπα και με καλυμμένο το πρόσωπο, καθώς και ο «αρκουδιάρης», αυτός δηλαδή που την συνοδεύει, είναι μια σατυρική μίμηση με εύθυμο χαρακτήρα, που εντάχθηκαν πολύ αργότερα στο δρώμενο. Ο ρόλος τους είναι να σκορπίσουν γέλιο και πρόσθετη χαρά στους συγχωριανούς τους, μιμώντας την αρκούδα και τον αρκουδιάρη που στα παλαιότερα χρόνια, γυρνούσαν από περιοχή σε περιοχή για να διασκεδάσουν τον κόσμο και να βγάλουν χρήματα. Ο «αρκουδιάρης» χτυπά τον νταιρέ και η αρκούδα χορεύει και κάνει τούμπες.⁴³

Εικόνα 26

⁴¹ Παποντσής Γ., «Τα χάντρα θα μπουρλιαστούν...Μοναστηράκι», αρ.14 (άρτ.-Απρ.1997)σελ.1,5.

⁴² ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ Γ., «ΑΡΑΠΗΔΕΣ ΕΝΑ ΕΥΕΤΗΡΙΚΟ ΔΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ ΔΡΑΜΑΣ»; ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, 1998, σελ.14

⁴³ Παποντσής Γ., Το έθιμο των Αράπηδων. «Οι γεροντότεροι θυμούνται...Μοναστηράκι», αρ.18,Νοεμβρ.-Δεκ.1993,σελ.2,3

4.3 Το Δρώμενο των "Αράπηδων"

Ένα από τα χαρακτηριστικά έθιμα του χωριού είναι το δρώμενο των «Αράπηδων», που με τις συντονισμένες προσπάθειες του Μορφωτικού και Πολιτιστικού Συλλόγου του Μοναστηρακίου αναβιώνει κάθε 6 του Γενάρη. Το έθιμο αυτό έχει τις ρίζες του στη λατρεία του Διονύσου, του θεού του αμπελιού και τις ψυχικής ευφορίας. Η «τσέτα», η ομάδα που οργανώνει τους «Αράπηδες», είναι οι μπροστάρηδες στην όλη εκδήλωση και το χορό, είναι εκείνοι που ξεσήκωναν τον κόσμο και τον παρέσυραν, σαν άλλοι σάτυροι σε ένα ξέφρενο ελεύθερο γλέντι την ημέρα που η ορθοδοξία γιορτάζει τον αγιασμό των Υδάτων και το διώξιμο κάθε κακού πνεύματος.⁴⁴

4.3.1 Προετοιμασία Δρωμένου

Στο Μοναστηράκι τα δρώμενα ξεκινούν στις 4 Ιανουαρίου και κορυφώνονται την ημέρα των Θεοφανείων στις 6 Ιανουαρίου.

Την πρώτη μέρα σε σπίτι του συλλόγου που λέγεται το «σπίτι των Αράπηδων» βράζουν στα καζάνια φαγητό για όλο τον κόσμο που θα παραβρεθεί εκεί και στήνεται το γλέντι με χορό που τον συνοδεύουν τα παραδοσιακά μουσικά όργανα, η λύρα και ο νταϊρές. Την δεύτερη και την τρίτη ημέρα στο ίδιο σπίτι το γλέντι συνεχίζεται με χορό και τραγούδι. Το κρασί ρέει άφθονο και τις τρεις μέρες και η προσέλευση του κόσμου είναι μεγάλη.

Προάγγελος της τέλεσης του δρωμένου είναι οι ομάδες από παιδιά, τα οποία από το απόγευμα της παραμονής τριγυρίζουν στους δρόμους του χωριού, χτυπώντας τα κουδούνια που την επομένη θα φορέσουν οι «Αράπηδες».⁴⁵

4.3.2 Αποκορύφωση Δρωμένου και οι συμβολισμοί του

Ανήμερα των Θεοφανείων, στις 6 Ιανουαρίου, από νωρίς το πρωί πηγαίνουν όλοι οι συμμετέχοντες του θιάσου, στο σπίτι του πολιτιστικού συλλόγου. Ο θιάσος, «τσέτα», αποτελείται αποκλειστικά από άντρες, όπως και ο θιάσος του αρχαίου θεάτρου. Ντύνονται σύμφωνα με το ρόλο που παίζει ο καθένας. Άλλοι «Γκιλίγκες», άλλοι «Παπούδες» «Αράπηδες», και «Τσολιάδες». Υπάρχει θα λέγαμε μια ιεροτελεστία, στην αμφίεση, καθώς όσοι παίρνουν μέρος στο δρώμενο αυτό, ως μεταμφιεζόμενοι, θα πρέπει να περάσουν από όλα τα στάδια της αμφίεσης κατά σειρά και ηλικιακή φάση της ζωής τους.

Όπως προαναφέραμε οι «Αράπηδες» συμβολίζουν και παρομοιάζονται με τους σάτυρους του Διονύσου και έχουν θέση αποκλειστικά στο δρώμενο αυτό και κυρίως τους στόχος και σκοπός είναι να διώξουν μακριά τα κακά πνεύματα.

Οι «Παπούδες» μπήκαν στην «τσέτα» σε νεότερους χρόνους, για να τιμήσουν τις περασμένες γενιές και συγκεκριμένα όταν οι Μοναστηρακιώτες "έξευρωπαϊστήκαν" και έπαψαν πια να φορούν τις τοπικές γιορτινές ανδρικές φορεσιές.

Οι «Τσολιάδες» εντάχθηκαν στο δρώμενο, για να τονίσουν στα χρόνια τις σκλαβιάς την ελληνικότητα των Μακεδόνων και το ακμαίο εθνικό τους φρόνιμα. Ήταν εκείνοι που τα δύσκολα χρόνια της βίας, της καταπίεσης, της υποδούλωσης στους ξένους κατακτητές, υπενθύμιζαν όχι μόνο στους Έλληνες, αλλά, κυρίως στους Τούρκους και τους Βούλγαρους, ότι το Ελληνικό έθνος ζει, ότι η ψυχή των Ελλήνων παραμένει αδούλωτη. Ήταν εκείνοι που

⁴⁴ Εφημερίδα, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΦΩΝΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1991. Φύλλο 1^ο

⁴⁵ Παποντσή Γ., Γκιλίγκα, μια «γυναικεία» παρουσία στην τσέτα. «Μοναστηράκι» αρ.12, Νοεμβρ.-Δεκ.1992, σελ 1,5.

με την παρουσία τους αναζωπύρωναν, ενδυνάμωναν την εθνική συνείδηση και εμψύχωναν τους σκλαβωμένους Έλληνες.⁴⁶

Οι «Γκιλίγκες» όπως προείπαμε, στο δρώμενο του Δωδεκαημέρου, αποτελούνται από νεαρούς άντρες μεταμφιεσμένους. Έγινε για λόγους προστασίας των γυναικών μιας και το έθιμο ήταν απαγορευμένο από τους Τούρκους κατακτητές και βέβαια μπορούσε να συμβεί οτιδήποτε κατά την ώρα της αναβίωσής του. Όπως επίσης και για να προστατεύσουν και να κρύψουν τα νεαρά παλικάρια από το παιδομάζωμα που κάνανε οι Τούρκοι κατακτητές.⁴⁷

Εικόνα 27

Όταν, λοιπόν, η «τσέτα», (από την τούρκικη λέξη που σημαίνει συμμορία), η ομάδα των τελεστών δηλαδή, είναι έτοιμη μαζί με τον αρχηγό τον «τσέτα-μπασή» και τους οργανοπαίχτες ξεκινούν να γυρίσουν όλο το χωριό. Σταματούν σε κάθε σπίτι χωρίς καμιά εξαίρεση.

Τα μέλη της «τσέτας», μαζί με τους νοικοκυραίους στήνουν το χορό στην αυλή του σπιτιού με την συνοδεία των τοπικών οργάνων της λύρας και του νταϊρέ, ενώ οι «Αράπηδες» χτυπούν τα κουδούνια για να τρομάξουν και να διώξουν τα κακά πνεύματα. Οι νοικοκυρές ετοιμάζουν μεζέδες, γλυκά και διάφορα ποτά για να τους φιλέψουν. Φεύγοντας από κάθε σπίτι ανταλλάσσουν ευχές για τον καινούριο χρόνο. Ο «πρωτοαράπης», όπως λέγετε, δηλαδή ο παλαιότερος μεταμφιεσμένος «Αράπης», κρατώντας στα χέρια του ένα σακουλάκι με στάχτη

Εικόνα 28

Δωδεκαημέρου, ραντίζει και εξαγνίζει τα σπίτια και τους νοικοκύρηδες. Μέχρι το μεσημέρι σε όλο το χωριό ακούγονται τα κουδούνια και τα τοπικά μουσικά όργανα.

Η κορυφαίες στιγμές είναι όταν κατά τις τρεις το απόγευμα συγκεντρώνονται όλοι στην πλατεία του χωριού. Οι κάτοικοι του χωριού, αλλά και πολλοί επισκέπτες έρχονται να δουν και να ζήσουν το γιορτινό αυτό κλίμα.

⁴⁶ Παπουτσή Γ., *Ο Τσόλιός και πώς επιτυγχάνεται η διαχρονικότητα ενός παμπάλαιου εθίμου των Καρναβαλιών μας. «Μοναστηράκι» αρ.6, Νοεμβρ.-Δεκ.1991, σελ.1,3.*

⁴⁷ Πληροφορίες από τον πολιτιστικό σύλλογο Μοναστηρακίου

Η είσοδος της «τσέτας» στην πλατεία είναι εντυπωσιακή. Πρώτα ακούγονται τα κουδούνια των «Αράπηδων» οι οποίοι εισέρχονται τρέχοντας, κραδαίνοντας τα σπαθιά τους στο κέντρο της πλατείας και κατόπιν τα χτυπούν με δύναμη κάτω και τα ανασηκώνουν ξανά, αποτινάζοντας συμβολικά το κακό.

Εικόνα 30

Στην συνέχεια έρχονται χορεύοντας τα υπόλοιπα μέλη μαζί με τους οργανοπαίχτες, με πρώτους τους «τσολιάδες» που κρατούν στα χέρια τους το χάνδρινο κορδόνι τεντωμένο και χορεύουν έναν ιδιαίτερο χορό. Στρεφόμενοι ολόκληροι δεξιά κι αριστερά σε αντίθετη κατεύθυνση με ανασηκωμένο κάθε φορά τον μηρό τους. Οι «Τσολιάδες» καθ' όλη τη διάρκεια του χορού έχουν πρωταρχική θέση σε αυτόν, μέσα στον κύκλο αλλά δίπλα πάντα από τον πρωτοχορευτή. Χορεύοντας διαφορετικά από τους άλλους, κυκλικά, γύρω από τον εαυτό τους και με αυτόν τον τρόπο στολίζουν τον χορό.

Εικόνα 31

Ακολουθούν οι «παππούδες» και κατόπιν οι «γκιλίγκες» χορεύοντας σε κύκλο. Οι «Αράπηδες» περιφέρονται γύρω από τον κυκλικό χορό και κατά κάποιον τρόπο τους προστατεύουν και οργανώνουν τον χορό. Ο χορός πρέπει να είναι ένας και ενιαίος. «Τρανός χορός» όπως αναφέρεται από τους κατοίκους του χωριού. "Δε θέλουμε να «σπάσει» ο χορός". Μ' αυτόν τον τρόπο, όλοι μαζί ενωμένοι, θα συνεχίσουν να πορεύονται και τη νέα χρονιά για να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες που τους επιφυλάσσει η αγροτική ζωή τους. Παλιότερα δεν επιτρεπόταν να αναμειχτούν οι άντρες με τις γυναίκες αλλά ούτε και οι ηλικίες. Πρώτοι όπως και σήμερα, στον κύκλο του χορού ήταν οι ηλικιωμένοι και ακολουθούσαν άντρες νεότεροι στην ηλικία και μετά ηλικιωμένες γυναίκες και νεώτερες. Τον κύκλο έκλειναν τα μικρά παιδιά, σε ουσιαστική μύησή τους στην τοπική χορευτική δημιουργία και ταυτόχρονα συμβολισμένος ο κύκλος της ζωής.

Κατά τη διάρκεια του εθίμου στη πλατεία του χωριού συμβαίνουν κάποιες τελετουργικές και συμβολικές πράξεις. Όταν έχει πια σχηματιστεί ο επιβλητικός κύκλος του χορού, δύο «Αράπηδες» απάγουν μια «γκιλίγκα», μόλις όμως απομακρυνθούν λίγο, την απελευθερώνουν και αυτή ξαναμπαίνει στο χορό, συμβολίζοντας έτσι τον μύθο της αρπαγής της Περσεφόνης. Κατά τη διάρκεια του χορού μια «γκιλίγκα» πλησιάζει τον πρωτοχορευτή, του ρίχνει στον ώμο την «τσέβρα» και εκείνος δίνει φιλοδώρημα για την «τσέτα». Κάπου εκεί κάνουν την εμφάνισή τους και ο «αρκουδιάρης» με την «αρκούδα» του, προκαλώντας ξέφρενο γέλιο στους παραβρισκόμενους.

Εικόνα 32

Χαρακτηριστική αναπαράσταση είναι η στιγμή της μάχης μεταξύ δύο «Αράπηδων», όπου ο ένας εξ αυτών πεθαίνει και ανασταίνεται. Υποδηλώνοντας έτσι την φύση που πεθαίνει (κατά την διάρκεια του χειμώνα) και ανασταίνεται- γίνεται καρποφόρα. Όταν ο ήλιος κοντεύει να βασιλέψει γίνεται το έθιμο ενός εικονικού οργώματος με σπορά. Το μακρύ ξύλινο άροτρο το

σέρνουν δύο «Αράπηδες» με ζευγολάτη έναν τσολιά και σπορέα έναν παλιό γεωργό του χωριού. Το έθιμο αυτό συμβολίζει τα βασικά έργα βιοπορισμού και τα εργαλεία του.

Η ψευδοαροτρίαση είναι από τις αρχέγονες μιμητικές σκηνές και συναντιέται σε πολλά δρώμενα λαών της γης. Τέλος ο πάνδημος κυκλικός χορός συνεχίζεται μέχρι και μετά την δύση του ηλίου.⁴⁸ (Συμβολισμός)

Το έθιμο τυπικά λήγει το βράδυ της γιορτής του Αγίου Αθανασίου που «τελειώνει το κτύπημα του νταϊρέ» ,όπως λένε, σταματούν δηλαδή τότε οι γιορτές και συνεχίζουν οι δουλειές του χωριού με τον συνηθισμένο ρυθμό. Την βραδιά αυτήν γλεντούν και πάλι όλοι μαζί, όσοι πήραν μέρος στο δρώμενο των Θεοφανείων, τρώγοντας χαλβά που φτιάχνουν από υλικά, που αγόρασαν με χρήματα που συγκέντρωσαν στον αγερμό τότε. Στις επισκέψεις τους δηλαδή στα σπίτια. Στο γλέντι πρωταγωνιστούν, για μια ακόμη φορά, η λύρα και ο νταϊρές.⁴⁹

Οι «Αράπηδες» του Μοναστηρακίου με το γενικότερο τελετουργικό πλαίσιο, αποτελούν τοπική παραλλαγή του εθίμου των μεταμφιεσμένων του Δωδεκαημέρου, με άμεση αναγωγή σε στοιχεία του Διονυσιακού λατρευτικού κύκλου.⁵⁰

Το Μοναστηράκι, επιμένει πολιτιστικά, προτάσσοντας τις παραδεδομένες αξίες, όπως αυτές καταξιώθηκαν από τις γενιές που πέρασαν.

Ύστερα, λοιπόν από τη σύντομη περιγραφή του μουσικοχορευτικού δρωμένου και των μορφών του, καθώς επίσης και του χώρου μύησης και προετοιμασίας των μεταμφιεσμένων, όπως επίσης και του χώρου τέλεσης αυτού, θεωρείται υποχρέωση η διατήρηση, η διάσωση και διαφύλαξη όλων αυτών, των μαρτυριών, των μνημών και των στιγμών ζωντανών και αναλλοίωτων.

5. Καλή Βρύση Δράμας

Η Καλή Βρύση Δράμας, είναι ένα παραδοσιακό χωριό. Είναι δημοτικό διαμέρισμα του Δήμο Προσοτσάνης και ανήκει στο Νομό Δράμας. Βρίσκεται 23χλμ. βορειοδυτικά της πόλης της Δράμας, στους πρόποδες του Μενιοκίου όρους, απέναντι από το όρος Φαλακρό και πολύ κοντά στο σπήλαιο του Αγγίτη, σε υψόμετρο 270μ.

Οι κάτοικοι του χωριού ανέρχονται περίπου στους 700 και είναι κυρίως ντόπιοι πολίτες στην καταγωγή τους, ενώ κάποιοι άλλοι κατάγονται από την ανατολική Θράκη, την Μικρά Ασία και τον Πόντο. Οι κάτοικοί της ασχολούνται επαγγελματικά κυρίως με την γεωργία, την καλλιέργεια καπνού, σιτηρών, βαμβακιού καθώς και με την αμπελοργία. Όπως επίσης και με την κτηνοτροφία και την επεξεργασία και εξόριση μαρμάρων.

Η Καλή Βρύση, παλιά λεγόταν «Γκόρνιτσα», από το σλαβικό "Na gore", που σημαίνει "προς τα πάνω". Αργότερα, το 1927, μετονομάστηκε σε Καλή Βρύση από τις πολυάριθμες και καθαρές πηγές που πήγαζαν στην περιοχή. Οι λατινικές και ελληνικές επιγραφές καθώς και τα νομίσματα που βρέθηκαν στην περιοχή, η παρουσία προϊστορικού οικισμού, το ιερό του θεού Διονύσου κ.α. δηλώνουν την κατοίκηση της περιοχής από τα πολύ παλιά χρόνια. Στη Μεγάλη Τούμπα της Καλής Βρύσης εντοπίστηκε οικισμός της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (1500-700 π.Χ.), καθώς βρέθηκαν και αγγεία και λίθινα εργαλεία.

⁴⁸ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ Γ. "ΑΡΑΠΗΔΕΣ" ΕΝΑ ΕΥΕΤΗΡΙΚΟ ΔΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ ΔΡΑΜΑΣ, 1998 σελ.27-31

⁴⁹ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ Γ. ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΔΡΩΜΕΝΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, 1997, σελ.23

⁵⁰ Χατζόπουλος Γ.Κ., Η επίδραση της Διονυσιακής λατρείας στα δρώμενα της περιοχής Δράμας και ιδιαίτερα του Μοναστηρακίου. «Μοναστηράκι», αρ.13, Ιαν.-Φεβρ.1993, σελ..5.

Στη θέση Μικρή Τούμπα, της Καλής Βρύσης (2,5χλμ ΒΑ από το χωριό) ανακαλύφθηκε ορθογώνιο κτίριο διαστάσεων 34*16μ. Πρόκειται για ιερό του θεού Διόνυσου στα τέλη του 4^{ου} με αρχές του 3^{ου} αιώνα π.Χ. Το ιερό καταστράφηκε από πυρκαγιά πιθανότατα κατά τη Γαλατική επιδρομή στην περιοχή (280-278 π.Χ.). Αυτό αποτελεί απόδειξη πως η λατρεία του θεού Διόνυσου ήταν ευρέως διαδεδομένη στην περιοχή. Μαρτυρία αποτελεί επίσης, και το δρώμενο των «Μπαμπούγερων» που αναβιώνει ως τις μέρες μας και έχει τις ρίζες του στην διονυσιακή λατρεία. ⁵¹

Εικόνα 33

Καλή Βρύση Δράμας

Εικόνα 34

Πανοραμική άποψη του χωριού

⁵¹ <http://www.kalivrisi.gr/index.php/2010-11-18-11-24-58>

5.1 Πολιτιστικός Σύλλογος Καλή βρύσης

Ο πολιτιστικός Σύλλογος Καλής Βρύσης ιδρύθηκε το 1983. Σκοπός του είναι η διάσωση, η διατήρηση και η διάδοση του τοπικού λαϊκού πολιτισμού, που είναι πλούσιος σε ήχους, τραγούδια, χορούς και δρώμενα. Ο σύλλογος αποτελείται από τέσσερις χορευτικές ομάδες, οι οποίες διδάσκονται τη μουσικοχορευτική παράδοση του χωριού. Επίσης διδάσκονται χοροί, τραγούδια ήθη και έθιμα από όλη την Ελλάδα, όπως τη Θράκη, την Ήπειρο, την ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας, τα παράλια της Μ. Ασίας, την Καππαδοκία κ.α.

Δυνατό και αναπόσπαστο κομμάτι της παράδοσης του χωριού είναι η διδασκαλία των μουσικών τοπικών οργάνων, της γκάιντας και του νταϊρέ. Γίνεται επίσης σημαντική καταγραφή και συλλογή των παραδοσιακών τραγουδιών, τα οποία παρουσιάζει η παραδοσιακή χορωδία του συλλόγου.

Σημαντικές οι συμμετοχές του συλλόγου, εκπροσωπούμενος από τις μουσικοχορευτικές του ομάδες, σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις του χωριού, του Δήμου Προσοτσάνης, του Νομού Δράμας, και έξω από αυτόν, με κορυφαία την συμμετοχή του συλλόγου στην τελετή λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004. Κα' όλη την διάρκεια του χρόνου και κάθε χρόνο οι Καληβρυσιώτες τηρούν τα έθιμα των προγόνων τους, τα περνούν αναλλοίωτα στις επόμενες γενεές οι οποίες γνωρίζουν καλά την βαριά και πλούσια κληρονομιά αυτού του τόπου.

Τέλος, συμμετοχή του συλλόγου στο ευρωπαϊκό Φεστιβάλ Κωδωνοφορίας που πραγματοποιείται στη Θεσσαλονίκη από το 2014.

Έθιμα που πραγματοποιούνται στην Καλή Βρύση, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, από τον Πολιτιστικό Σύλλογο του χωριού:

«Το άναμμα της Κούπας», γίνεται την Κυριακή της Τυρινής, δηλαδή την Κυριακή πριν την Καθαρά Δευτέρα, έθιμο με σκοπό την κάθαρση των ψυχών.

Το έθιμο της «λιτανείας», γίνεται την Πέμπτη της διακαινησίμου, μετά το Πάσχα, περιφορά της εικόνας της Αναστάσεως.

Η γιορτή της Αγίας Μαρίας, στο προαύλιο χώρο της εκκλησίας, γίνεται πανηγύρι.

Η γιορτή της Πανσελήνου, από το 1999 και στα πλαίσια των προ-ολυμπιακών πολιτιστικών εκδηλώσεων, πραγματοποιείται μουσικοχορευτική εκδήλωση στον αρχαιολογικό χώρο του χωριού, στο λεγόμενο Ιερό του Διονύσου.⁵²

⁵² Πληροφορίες από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Καλής Βρύσης και τον πρόεδρό του κ. Αθανάσιο Παλικάρη.

5.2 Τοπικές παραδοσιακές φορεσιές και ενδυμασίες

Οι φορεσιές της Καλής Βρύσης από τα παλιά χρόνια ήταν ένα μέσο ένδυσης για τους κατοίκους του χωριού. Δεν υπήρχε η πολυτέλεια άλλης ενδυμασίας και έτσι το ράψιμο γινόταν μέσα στο χωριό. Το μαλλί που χρησιμοποιούσαν ήταν προβάτου το οποίο επεξεργάζονταν και έβαφαν οι γυναίκες και στη συνέχεια έραβαν τις φορεσιές. Όλα τα υφάσματα ήταν υφαντά.

Η φορεσιά του άντρα αποτελείται από την μαύρη τραγιάσκα ή δίκωχο, που φορούν στο κεφάλι, από το πουκάμισο χρώματος λευκού, το αμάνικο γιλέκο και την μαύρη βράκα ("πατούρι"), το "πόες" (ζωνάρι σε λευκού ή μαύρο χρωματισμό), το "κουπαράν" (πανωφόρι) το οποίο φορούν μόνο το χειμώνα, μαύρες μάλλινες κάλτσες που φθάνουν ως το γόνατο και τα γουρουντσάρουχα τα οποία αντικαταστάθηκαν με μαύρα δερμάτινα παπούτσια.

Η φορεσιά της γυναίκας αποτελείται από την μαντίλα, την οποία φορούν στο κεφάλι, το μεσοφόρι χρώματος λευκού, που στην άκρη του ήταν κεντητό και συνοδεύεται από το σαλβάρι, από τη μέση και κάτω. Πάνω από το μεσοφόρι υπάρχει το αντερί, χρώματος μαύρου που στις άκρες του έχει κόκκινα ή βυσσινί σιρίτια. Στη μέση της γυναίκας δένεται η ποδιά και συνοδεύεται με μικρό λευκό μαντιλάκι. Πάνω από το αντερί φοριέται η γκούνια, αμανίκωτο πανωφόρι (χειμωνιάτικο). Στα πόδια φορούν τσαρούχια τα οποία αντικαταστάθηκαν με μαύρα χαμηλά παπούτσια. Τέλος από την μία μεριά του ώμου μέχρι την άλλη κρεμούν χρυσές αλυσίδες με φλουριά.

Η φορεσιά του νεαρού κοριτσιού διαφέρει από αυτή της γυναίκας και αποτελείται από τη μαντίλα, διαφόρων και έντονων χρωμάτων που φορούν στο κεφάλι, το μεσοφόρι, την μπούντα (μακρύ φόρεμα), η οποία είναι βελούδινη και διάφορων χρωμάτων και τη ποδιά που δεν είναι απαραίτητη. Οι κάλτσες που φορούν στα πόδια τους είναι κεντημένες και την ενδυμασία ολοκληρώνουν τα τσαρούχια που αντικαταστάθηκαν με μαύρα χαμηλά παπούτσια.⁵³

Αυτές οι φορεσιές που περιγράψαμε παραπάνω είχαν καθημερινή χρήση για τους ανθρώπους του τόπου, καθώς αποτελούσαν το γιορτινό τους ένδυμα. Πέρα από αυτές όμως, τις ημέρες που τελείται το έθιμο των «Μπαμπούγερων» υπάρχουν και άλλες ενδυμασίες, όπως αυτή των πρωταγωνιστών και άλλες που αξίζει να αναφερθούν.

Εικόνα 36

⁵³ <http://www.kalivrisi.gr/index.php/2010-11-18-11-25-16/foresia>

Η μεταμφίεση των «Μπαμπούγερων», είναι εντυπωσιακή, με ζωόμορφη όψη. Αποτελείται από την άσπρη περισκελίδα, από το γυναικείο μαύρο επενδυτή αμανικότο, φλοκωτό στην εσωτερική μεριά, που το φορούν συνήθως ανάστροφα, για να δίνει την εντύπωση προβιάς, από το άσπρο πουκάμισο και στη μέση ζώνονται πέντε μεγάλα κουδούνια. Τέσσερα από αυτά χυτά με σχήμα κολούρου. Στη μέση δένουν τέσσερα μεγάλα χυτά κουδούνια (κυπριά) μπροστά και ένα σφυρήλατο (μπατάλι) πίσω, των οποίων ο συνδυασμός γίνεται έτσι ώστε να παράγεται αρμονικός ήχος. Η κεφαλή καλύπτεται με προσωπίδα από μάλλινο λευκό ύφασμα του αργαλειού. Με κομμάτι προβιάς σχηματίζουν μουστάκι, μακριά γενειάδα και φρύδια. Κομμάτι επίσης από προβιά τοποθετείται στην απόληξη των κεράτων, που σχηματίζονται ως συνέχεια της προσωπίδας, από το ίδιο υφαντό (‘‘σαν διάβολος να φαίνεται’’). Στη ράχη σχηματίζουν μία μεγάλη καμπούρα, παραγεμισμένη με υφάσματα. Εντυπωσιακά είναι και τα δόντια, από δύο σειρές φασολιών στη θέση του στόματος. Κόκκινα σιρίτια γύρω από τα μάτια, τα ρουθούνια και την απόληξη των κεράτων λειτουργούν ως διακοσμητικό στοιχείο. Με όλη τη συμβολική και μαγική σημασία που μπορεί να έχει το χρώμα αυτό. Στα χέρια κρατούν μικρό σακούλι με στάχτη, με το οποίο χτυπούν όσους συναντούν ‘‘για το καλό’’. Παλαιότερα στα πόδια φορούσαν τσαρούχια, από δέρμα βοδιού ή αλόγου, τώρα αντικαταστάθηκαν από μαύρα χαμηλά, κατά προτίμηση λαστιχένια παπούτσια.⁵⁴

5.3 Το Δρώμενο των «Μπαμπούγερων»

Στην Καλή Βρύση Δράμας το πανάρχαιο πνεύμα είναι ζωντανό. Κυρίαρχο στοιχείο τα «Μπαμπούγερα», άνθρωποι μεταμφιεσμένοι που το τριήμερο 6-7-8 Ιανουαρίου κάθε έτους, κάνουν την εμφάνισή τους στους δρόμους του χωριού. Ένα δρώμενο που έχει τις ρίζες του στη λατρεία του θεού Διόνυσο. Τα «Μπαμπούγερα» με την εντυπωσιακή και επιβλητική μορφή τους ξεχύνονται στους δρόμους μετά τον Αγιασμό των υδάτων και χτυπούν με το σακίδιο στάχτης που κρατούν στο χέρι τον κόσμο για να ξορκίσουν το κακό. Το έθιμο έχει παγανιστικές ρίζες αλλά αργότερα εντάχθηκε στις χριστιανικές γιορτές για να δώσει αφορμή για γλέντι και διασκέδαση.⁵⁵

Λέγεται επίσης, ότι τα «Μπαμπούγερα» χρησιμοποίησε ο Μέγας Αλέξανδρος, στις εκστρατείες του με σκοπό να τραπούν σε φυγή οι ελέφαντες του βασιλιά της Περσίας, τρομάζοντας από τον ήχο των κουδουνιών. Επίσης επί τουρκοκρατίας κανένας τούρκος φοροεισπράκτορας δεν πάτησε το πόδι του στην Καλή Βρύση για να πάρει το λεγόμενο χαράτσι-φόρος των Ελλήνων προς τους Τούρκους, γιατί έκαναν εμφάνιση τα άγρια σε όψη «Μπαμπούγερα» και τους τρομοκρατούσαν με αποτέλεσμα τα τρέπονται σε φυγή.⁵⁶

⁵⁴ Εφημερίδα, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Γεωτρόπιο, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992, Φύλλο 7^ο

⁵⁵ <http://www.kalivrisi.gr/index.php/2010-11-18-11-25-42/2010-11-18-16-15-52>

⁵⁶ Πληροφορίες από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Κ.Βρύσης και τον πρόεδρο κ. Αθανάσιο Παλικάρη

5.3.1 Προετοιμασία Δρωμένου

Την ημέρα των Θεοφανίων, 6 Ιανουαρίου, μετά τη Θεία Λειτουργία και τον Αγιασμό των Υδάτων, τα «Μπαμπούγερα» κάνουν την εμφάνισή τους. Συγκεντρώνονται σε ομάδες έξω από την εκκλησία και ξεκινούν τα πειράγματα μέσα σε ένα πνεύμα αυθορμητισμού. Στη συνέχεια ξεχύνονται στους δρόμους και στις πλατείες του χωριού. Ομάδες-ομάδες τα «Μπαμπούγερα» ή καθένα χωριστά, γυρίζουν τους δρόμους και τους δρομίσκους του χωριού, κυνηγώντας όσους συναντούν, με εύθυμα πειράγματα. Συνεχή τρεχάματα, ήχοι κουδουνιών χαρούμενα ξεφωνητά, ζωόμορφη μεταμφίεση πλακόστρωτοι δρόμοι, η συνηθισμένη την εποχή αυτή, ομίχλη του βορειοελλαδικού τοπίου, ορχηστικές κινήσεις, δίνουν αίσθηση χώρου και χρόνου εξωπραγματική.

Οι χτύποι των κουδουνιών δεν είναι άτακτοι, αλλά ακολουθούν έναν συγκεκριμένο ρυθμό, που δίνει αίσθημα ακουστικής αρμονίας και παράλληλα μια μαγεία στο όλο τελετουργικό.

Τα «Μπαμπούγερα», μπαίνουν στις αυλές των σπιτιών και στα καφενεία και καταδιώκουν τους περαστικούς χτυπώντας τους με το σακούλι της στάχτης, Δωδεκαημέρου, με αυτόν τρόπο δίνουν μία νότα χαράς και αισιοδοξίας, πως τα κακά πνεύματα θα φύγουν και θα επικρατεί μόνο η χαρά (εξαγνισμός). Παλαιότερα μεταμφιεσμένοι ήταν μόνο άντρες, νέοι ή ώριμοι, ενώ σήμερα μεταμφιέζονται παιδιά, στοιχείο που προοιωνίζει τη συνέχεια και συνέχιση του εθίμου, το οποίο στην Καλή Βρύση βιώνεται ως συνειδητό χρέος στην προγονική κληρονομιά.⁵⁷

Τα «Μπαμπούγερα» συνεχίζουν καθ' όλη την διάρκεια της ημέρας ή νύχτας, να τριγυρίζουν στα σοκάκια του χωριού και τις δύο επόμενες ημέρες, 7 και 8 Ιανουαρίου, με την ίδια πάντοτε ζωντάνια και εύθυμη διάθεση, θα μπορούσαμε να πούμε, είναι οι πρωταγωνιστές αυτού του εθίμου καθ' όλη τη διάρκειά του και τις τρεις ημέρες. Την δεύτερη ημέρα, (στις 7 Ιανουαρίου), γίνεται μουσικοχορευτική εκδήλωση, με παρουσίαση των παραδοσιακών χορών της Καλής Βρύσης από τα μέλη του πολιτιστικού συλλόγου, τις γκιλίγκες, οι οποίες είναι γυναίκες ντυμένες με τις παραδοσιακές φορεσιές των γυναικών και των νεαρών κοριτσιών και τους παππούδες, οι οποίοι είναι κι αυτοί ενδεδυμένοι με την παραδοσιακή ανδρική φορεσιά.

Όλο το τριήμερο τα «Μπαμπούγερα» βρίσκονται σε μια συνεχής κίνηση και εκτός από τις επισκέψεις στα σπίτια και στα καφενεία του χωριού, παράλληλα πιάνουν και αιχμαλώτους από τους παραβρισκόμενους και για να τους ελευθερώσουν παίρνουν κάποιο χρηματικό ποσό.⁵⁸

Εικόνα 38

Εικόνα 39

⁵⁷ Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ 2, ΔΡΑΜΑ 18-22 ΜΑΙΟΥ 1994, σελ. 502

⁵⁸ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ Γ. ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΔΡΩΜΕΝΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, 1997, σελ. 30

5.3.2 Αποκορύφωση Δρώμενου και οι συμβολισμοί του

Καθώς επί δύο 24ωρα τα «Μπαμπούγερα» με τις εκκωφαντικές κουδούνες τους έχουν ξορκίσει τα κακά πνεύματα και τα έχουν αναγκάσει να επιστρέψουν στα έγκατα της γης, έρχεται η ώρα του ξυπνήματος της φύσης, που ελεύθερη από κακά μάγια είναι έτοιμη για την αναπαραγωγή, για καρποφορία.

Η τρίτη ημέρα των δρώμενων και η κορύφωση του γλεντιού είναι αφιερωμένη στον τελετουργικό γάμο. Η γιορτή αυτή συμπίπτει με την περίοδο του μετα-δωδεκαημέρου, που είναι και περίοδος καρναβαλική στη Βόρειο Ελλάδα και επιτρέπει μεταμφιέσεις και ελευθεριότητες που γίνονται αποδεκτές από όλη την τοπική κοινωνία, με την προσδοκία μιας ευτυχισμένης και τυχερής χρονιάς.

Το έθιμο, λοιπόν, κορυφώνεται στις 8 Ιανουαρίου με την αναπαράσταση του παραδοσιακού γάμου. Μιμείται το τοπικό εθιμικό τυπικό, με την συνοδεία των τοπικών μουσικών οργάνων, της γκάιντας και του νταϊρέ και με κάποιους νεωτερισμούς ή ευρηματικές προσαρμογές στην σημερινή πραγματικότητα.⁵⁹

Μετά τη δεκαετία του '90 και συγκεκριμένα το έτος 1994 στο έθιμο του γάμου προστέθηκε και η παρουσία του θεού Διονύσου. Το απόγευμα της 6^{ης} Ιανουαρίου του 1994 με μία θορυβώδη πομπή τα «Μπαμπούγερα» έφεραν και έστησαν στη πλατεία του χωριού ομοίωμα του Διονύσου, οι Καληβρυσιώτες λένε «Βάκχος», καθισμένο σε θρόνο. Ήταν η πρώτη φορά που έγινε αυτό και ξάφνιασε τους επισκέπτες.⁶⁰

Από τότε έως σήμερα στη γαμήλια πομπή τα «Μπαμπούγερα» έχουν το ομοίωμα του "βάκχου" στην κορυφή, όταν πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης. Την πομπή ακολουθούν ο θεός Διόνυσος που από το 1992 είναι ο τελετουργός του εικονικού γάμου, καθώς και ο παπάς που τον συνοδεύει, τα μουσικά όργανα, ο γαμπρός και το σόι του.⁶¹

Την ημέρα του γάμου, το χωριό είναι γεμάτο από κόσμο που καταφθάνει από τα γύρω χωριά, τη Δράμα, αλλά και από άλλους νομούς. Καταφθάνουν ακόμη και από το εξωτερικό οικογένειες με ρίζες από την Καλή Βρύση για να συμμετάσχουν στα δρώμενα.

Στο παλιό τμήμα του χωριού με τα σοκάκια, η «νύφη» ετοιμάζεται και ντύνεται, όπως επιβάλλει το έθιμο, από τις φίλες της, ενώ ο γαμπρός ξυρίζεται και προετοιμάζεται για τη μεγάλη στιγμή. Τη «νύφη» αναπαριστά ένας νέος άντρας με ψεύτικα στήθη και πλούσια κόμη, που μιλάει γυναικεία και πειρακτικά. Το έθιμο ακολουθεί όλο το τυπικό του χωριάτικου γάμου, με την επίδειξη των προικίων της νύφης, το καρφίτσωμα χαρτονομισμάτων, τη συνοδεία της νύφης από «γέρους» και μουσικούς με παραδοσιακά όργανα, γκάιντα και νταϊρέ, προς τον γαμπρό, ο οποίος είναι άντρας ντυμένος με την παραδοσιακή αντρική φορεσιά.

Εικόνα 40

Εικόνα 41

⁵⁹ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΑΗΣ Γ. ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΔΡΩΜΕΝΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, 1997, σελ.31

⁶⁰ Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Β'ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ 2, ΔΡΑΜΑ 18-22, ΜΑΙΟΥ 1994,σελ.503

⁶¹ Η ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Β'ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ 2, ΔΡΑΜΑ 18-22, ΜΑΙΟΥ 1994,σελ.503-504

Τον γαμπρό συνοδεύουν «Μπαμπούγεροι» καθώς και οι κουμπάροι του, που τα τελευταία 10 χρόνια είναι μέλη πολιτιστικών συλλόγων γειτονικών περιοχών. Το ζευγάρι πηγαίνει στην πλατεία για την τέλεση του γάμου. Τη στέψη κάνει ο ίδιος ο θεός Διόνυσος, τον οποίο υποδύεται ένας άνδρας, φορώντας χιτώνα και στεφάνι αμπέλου στο κεφάλι. Ο ίδιος κατά τη διάρκεια της τελετής απευθύνει πειρακτικά σχόλια προς τους νεόνυμφους.

Εικόνα 42

Εικόνα 43

(Με ανάλογο τρόπο γινόταν και στα Αθηναϊκά Ανθεστήρια, τη δεύτερη μέρα που λεγόταν Χόες, γινόταν επίσημος γάμος του Διονύσου, τον οποίο υποδύονταν ο άρχων βασιλεύς, με τη βασίλισσα στο Βουκόλιο. Στα κατ' Αργούς Διονύσια εξάλλου, ο λατρευτικός θίασος περιερχόταν στους συνοικισμούς και οι κωμαστές πείραζαν όλους, όπως σήμερα οι μεταμφιεσμένοι).⁶²

Εικόνα 44

Ωστόσο, πάνω στην κρίσιμη στιγμή του γάμου, τα «Μπαμπούγερα» που караδοκούν, κλέβουν τη νύφη και την απελευθερώνουν αφού την έχουν καταστήσει έγκυο. Αυτή η πράξη συμβολίζει την φύση και την αναπαραγωγή της, και αποτελεί τελετουργικό που συνδέεται με τον μύθο της αρπαγής της Περσεφόνης. Αμέσως εμφανίζεται η «Μπάμπω-Μαμή» για να ξεγεννήσει τη νύφη, με αυτόν τον τρόπο μέσα από μιμητικές και σατυρικές σκηνές, τιμάται η μαμή, της οποίας η παρουσία ήταν πολύτιμη στην παραδοσιακή κοινότητα και κοινωνία. Παρότι το στοιχείο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως υστερογενές, αποτελεί παραδοσιακό μοτίβο. Σχετίζεται δε και με τη γιορτή της Αγίας Δομνίκης, 8 Ιανουαρίου, που είναι προστάτιδα της γέννας. Η τέλεση του γάμου πραγματοποιείται, και το δρώμενο ολοκληρώνεται με χορούς και τραγούδια με τη συνοδεία των τοπικών οργάνων, της γκαϊντας και του νταϊρέ, όπου συμμετέχει όλος ο κόσμος.⁶³

⁶² ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ Γ. ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΔΡΩΜΕΝΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ, 1997,σελ.36

⁶³ Πληροφορίες από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Καλής Βρύσης και τον πρόεδρό του κ. Αθανάσιο Παλικάρη.

6. Ομοιότητες και Διαφορές των Δρωμένων των χωριών Μοναστηρακίου και Καλής Βρύσης Δράμας

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

«ΑΡΑΠΗΔΕΣ» ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ	«ΜΠΑΜΠΟΥΓΕΡΑ» ΚΑΛΗΣ ΒΡΥΣΗΣ
α) Ο ΘΙΑΣΟΣ	
Πολυεπίπεδος (Αράπηδες, Γκιλίγκες, Παππούδες, Τσολιάδες)	Πολυεπίπεδος (Μπαμπούγερα, Γαμπρός, Νύφη, Διόνυσος)
β) ΤΑ ΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΘΙΑΣΟΥ	
Ζωώδη Μεταμφίεση (προβιά, μάσκα)	Ζωώδη Μεταμφίεση (προβιά, μάσκα)
Χρησιμοποιούν σακουλάκι στάχτης Δωδεκαημέρου	Χρησιμοποιούν σακουλάκι στάχτης Δωδεκαημέρου
Ζώνονται στη μέση κουδούνια	Ζώνονται στη μέση κουδούνια
γ) ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΙΑΣΟΥ	
Αρπαγή της Γκιλίγκας-Νύφης	Αρπαγή της Νύφης
δ) ΧΟΡΟΣ Ή ΟΡΧΗΣΗ	
Χορός και όρχηση	Χορός και όρχηση
ε) ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ	
Πλήρης αποδοχή Δράσης όλης της κοινότητας	Πλήρης αποδοχή Δράσης όλης της κοινότητας
στ) ΠΑΝΔΗΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	
Πάνδημος Χορός	Πάνδημος Χορός

Πίνακας 1

α) ο Θιάσος: Τόσο ο θιάσος των «Αράπηδων» του Μοναστηρακίου, όσο και ο θιάσος των «Μπαμπούγερων» της Καλής Βρύσης είναι πολυεπίπεδοι.

β) τα Σκεύη του θιάσου: και στις δύο περιπτώσεις η μεταμφίεση του θιάσου είναι ζωόμορφη και αποτελείται από μάσκα και προβιές ζώων. Τα όμοια σκεύη των θιάσων είναι το σακουλάκι στάχτης, από φωτιά Δωδεκαημέρου, που κρατούν οι πρωταγωνιστές. («Αράπηδες», «Μπαμπούγερα») καθώς και τα μεγάλα κουδούνια που ζώνονται στη μέση τους οι μεταμφιεσμένοι.

γ) η Δράση το θιάσου: κατά την τέλεση των δύο δρωμένων πραγματοποιείται μιμητική πράξη κοινή και στις δύο περιπτώσεις, αυτή της αρπαγής της γκιλίγκας(νύφης) από τους «Αράπηδες» και η αρπαγή της νύφης από τα «Μπαμπούγερα».

δ) ο Χορός ή η Όρχηση: στα δρώμενα των δύο χωριών, Μοναστηρακίου και Καλής Βρύσης, ο χορός και η όρχηση αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι αυτών.

ε) η Αποδοχή της Δράσης: γίνεται πλήρης αποδοχή της δράσης από όλη την κοινότητα και αυτή του Μοναστηρακίου και από αυτήν της Καλής Βρύσης.

στ) η Πάνδημη συμμετοχή: κατά τις ημέρες της αποκορύφωσης των δρωμένων (6 Ιανουαρίου για το Μοναστηράκι), (8 Ιανουαρίου για την Καλή Βρύση), πραγματοποιείται πάνδημος χορός στις πλατείες των χωριών.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

«ΑΡΑΠΗΔΕΣ» ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ	«ΜΠΑΜΠΟΥΓΕΡΑ» ΚΑΛΗΣ ΒΡΥΣΗΣ
α) Ο ΘΙΑΣΟΣ	
Οργανωμένος θίασος, υπό την επίβλεψη του Τσέτα-μπασή	Ανοργάνωτος δρουν ατομικά
Αποτελείται μόνο από άντρες	Αποτελείται από άντρες, γυναίκες και παιδιά
β) ΤΑ ΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΘΙΑΣΟΥ	
Οι μεταμφιέσεις ανήκουν στον Πολιτιστικό Σύλλογο	Οι μεταμφιέσεις ανήκουν στο άτομο μεταμφίεσης
Κρατούν μεγάλα ξύλινα σπαθιά	Κρατούν μόνο σακουλάκι στάχτης
γ) ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΙΑΣΟΥ	
Εικονικό όργωμα με σπορά	Τέλεση εικονικού Γάμου
δ) ΧΟΡΟΣ Ή ΟΡΧΗΣΗ	
Ο θίασος έχει συγκεκριμένη κίνηση	Δεν έχουν ιδιαίτερο μοτίβο χορού
ε) ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ	
-	-
στ) ΠΑΝΔΗΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	
-	-

Πίνακας 2

α) ο Θίασος: Στο Μοναστηράκι ο θίασος είναι οργανωμένος και ονομάζεται «τσέτα». Η δράση του δεν είναι ελεύθερη αλλά πειθαρχημένη και ο αρχηγός του θιάσου λέγεται «τσέτα-μπασή». Ο θίασος αποτελείται μόνο από άντρες, όπως και στο αρχαίο θέατρο.

Αντίθετα στην Καλή Βρύση οι «Μπαμπούγεροι» δεν είναι οργανωμένος θίασος, αλλά δρουν ατομικά και συχνά εμφανίζονται σε ομάδες. Τα «Μπαμπούγερα» δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο μοτίβο κίνησης, είναι αυθόρμητα και υπερκινητικά. Την ημέρα της αποκορύφωσης μόνο εμφανίζεται όλος ο θίασος ολοκληρωμένος. Ο θίασος αποτελείται από άντρες και παιδιά.

β) τα σκεύη του θιάσου: Στο Μοναστηράκι οι φορεσιές ανήκουν στον μορφωτικό και πολιτιστικό σύλλογο, ενώ στην Καλή Βρύση οι φορεσιές είναι ατομικές και κάθε ένας μεταμφιεσμένος έχει στην κατοχή του αρκετές δικές του φορεσιές.

Τα επιθετικά αντικείμενα που κρατούν διαφέρουν, καθώς οι «Αράπηδες» κρατούν τα μεγάλα ξύλινα σπαθιά ενώ τα «Μπαμπούγερα» κρατούν μόνο τα σακούλια με την στάχτη.

γ) Η δράση του θιάσου: Στην περίπτωση του Μοναστηρακίου και κατά την τέλεση του δρωμένου των «Αράπηδων» πραγματοποιείται μιμητική πράξη με θέμα το όργωμα και την σπορά, ενώ στην περίπτωση της Καλής Βρύσης και κατά την τέλεση του δρώμενο των «Μπαμπούγερων» πραγματοποιείται η τέλεση εικονικού γάμου.

δ) Ο χορός ή η όρχηση: Στο Μοναστηράκι ο θιάσος έχει συγκεκριμένες κινήσεις και διαφορετικές η κάθε ομάδα. Η μουσική είναι απόλυτα δεμένη με τον χορό και οι οργανοπαίκτες είναι σημαντικά μέλη του θιάσου.

Οι Αράπηδες με ιδιαίτερες κινήσεις στο περπάτημα ενεργοποιούν τα κουδούνια. Οι Γκιλίγκες, οι Παπούδες και οι Εύζωνοι έχουν συγκεκριμένο χορευτικό μοτίβο. Τα όργανα που παίζουν οι οργανοπαίκτες είναι η λύρα και ο νταϊρές.

Αντίθετα στην Καλή Βρύση οι «Μπαμπούγεροι» δεν έχουν ένα ιδιαίτερο μοτίβο χορού. Είναι υπερκινητικοί δεν έχουν πειθαρχία και οι κινήσεις τους είναι μιμητικές. Τα τοπικά μουσικά όργανα, η γκάιντα και ο νταϊρές, κυριαρχούν στις 8 Ιανουαρίου στο τελετουργικό της αναπαράστασης του γάμου όπου πραγματοποιείται ο πάνδημος χορός που στην ουσία είναι και το τέλος των τριήμερων εκδηλώσεων.

ε) η Αποδοχή της δράσης: δεν υπάρχει διαφορά.

στ) η Πάνδημη συμμετοχή: δεν υπάρχει διαφορά.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Δωδεκαήμερο, είναι η περίοδος των δώδεκα (στην πραγματικότητα δεκατριών) ημερών και νυχτών, από την παραμονή των Χριστουγέννων, 25 Δεκεμβρίου, έως το πρωί του Αγιασμού των Υδάτων, στις 6 Ιανουαρίου. Οι γιορτές που πραγματοποιούνται την περίοδο αυτήν, ανάγονται στο χριστιανικό αλλά και στο ελληνορωμαϊκό εορτολόγιο. Για τις αγροτο-ποιμενικές κοινωνίες η περίοδος αυτή είναι η πιο σημαντική θα λέγαμε όλης της χρονιάς, αφού, η σπορά του φθινοπώρου έχει λάβει τέλος, ενώ η άνοιξη, με ότι καλό και νέο συνεπάγεται δεν είναι μακριά. Ο άνθρωπος που πάντα διακατεχόταν από τον φόβο για το άγνωστο που θα έλθει προσπαθεί να προλάβει κάθε κακό, να μαντεύει τι θα γίνει στο μέλλον ή να το προκαλέσει, εάν αυτό ήταν δυνατόν. Προκαλεί λοιπόν και κατά κάποιον τρόπο «εκβιάζει» την τύχη ώστε να είναι με το μέρος του, προκαλώντας τον Θεό, τον θεό της βλάστησης και της γονιμότητας, τον θεό Διόνυσο, να ευλογήσει τη νέα περίοδο που έρχεται. Η περίοδος αυτή είναι αναμφίβολα οριακή και σημαδιακή ταυτόχρονα, προσφέρεται για τέτοιες «τελετές», διότι είναι η περίοδος της μετάβασης από τον χειμώνα στην άνοιξη. Η περίοδος που θα γεννήσει αγαθά, εάν η γη καρπίσει σωστά και τα ζώα αναπαραχθούν όπως πρέπει. Έτσι στο διάστημα αυτών των ημερών, τα ειδωλολατρικά και χριστιανικά έθιμα συνυπάρχουν ειρηνικά και τελούνται με παραδοσιακή ένταση.

Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, αυτές τις δώδεκα μέρες παρατηρείται μία κυριαρχία των κακών πνευμάτων στη γη, των καλικατζάρων. Οι καλικατζαροι είναι δαιμονικές μορφές, που ζουν στα έγκατα της γης και κατά το Δωδεκαήμερο ανεβαίνουν στην γη για να τρομάξουν και να μιάνουν τους ανθρώπους.

Ο φόβος για τους καλικατζαρους, έκανε τους ανθρώπους να μεταχειρίζονται διάφορα μέσα για να τους κρατήσουν μακριά από την οικείες τους, με κυριότερο αυτό της φωτιάς. Κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα των περισσότερων εθίμων του Δωδεκαημέρου, λοιπόν, κύριος σκοπός των οποίων είναι ο καθαρισμός και η εκδίωξη των δαιμονικών όντων και των κακοποιών στοιχείων που κυκλοφορούν, αποτελούν η φωτιά και οι μεταμφιέσεις. Η τρανή παρουσία της φωτιάς και των μεταμφιέσεων, στα έθιμα του Δωδεκαημέρου πέραν του ότι αποτελεί τον φόβο και τον τρόπο των καλικατζαρων, έρχεται να βροντοφωνάξει ότι το σκοτάδι υποχωρεί και το φως, η χαρά, η ελπίδα και το καινούριο κερδίζουν την μάχη. Μπροστά σε μία καινούρια αρχή, που είναι και η νέα χρονιά ο λαϊκός άνθρωπος, θέλει να εξασφαλίσει την υγεία του, την ευτυχία του και την ευημερία του τόπου του.

Στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας, λοιπόν, οι μέρες των Θεοφανείων συνοδεύονται με πλούτο εκδηλώσεων και δρωμένων, όπου κυριαρχούν οι μεταμφιέσεις και μαζί με αυτές κουδούνια, τραγούδια, χοροί, παραστάσεις ευρηματικές και αναπαραστάσεις ποικίλες. Όλα αυτά δίνουν αίσθηση χώρου και χρόνου εξωπραγματική, με εκστατικά στοιχεία παντού.

Συγκεκριμένα, στα χωριά της Δράμας, το Μοναστηράκι και την Καλή Βρύση, πραγματοποιούνται θεαματικές, παραδοσιακές εορτές με έντονο Διονυσιακό χαρακτήρα. Οι εορτές αυτές πραγματοποιούνται από τις 5 έως τις 8 Ιανουαρίου κάθε έτους. Οι πρωταγωνιστές στο παραδοσιακό έθιμο του Μοναστηρακίου είναι οι «Αράπηδες», ενώ στην Καλή Βρύση είναι τα «Μπαμπούγερα», έχοντας προφανώς άμεση σχέση με τους καλικατζαρους και τις δαιμονικές μορφές τους, καθώς και με τους ζωόμορφους οπαδούς του θεού Διονύσου, τους σατύρους, μιας και αναφερόμαστε σε διονυσιακής προέλευσης δρώμενα.

Στην αρχαία Αθήνα, οι μεγάλες εορτές που συνδέονταν με την λατρεία του θεού Διόνυσου, δηλαδή, τα κατ'αγρούς και τα εν άστει Διονύσια, τα Λήνια και τα Ανθεστήρια τελούνταν

από το δεύτερο μισό του Δεκεμβρίου έως και το δεύτερο μισό του Μαρτίου. Τα δρώμενα που αναφέρονται στην παρούσα εργασία, τελούνται στις αρχές Ιανουαρίου, πολύ κοντά ημερολογιακά στις αρχαίες εορτές. Υπάρχει σύνδεσή τους αν ανατρέξουμε και συλλάβουμε τα κοινά στοιχεία και χαρακτηριστικά τους, και φυσικά τους λόγους διεξαγωγής τους.

Οι ημέρες αυτές των εορτών επιτρέπουν μεταμφιέσεις και ελευθεριότητες που γίνονται αποδεκτές από όλη την τοπική κοινωνία, με την προσδοκία, να ευλογηθούν οι ίδιοι και ο τόπος τους, πράγμα που συμβαίνει ως και σήμερα με τους τελεστές να μεταμφιέζονται και μάλιστα να γίνονται ένα με την μεταμφίεση.

Όπως στα κατ'αγρούς Διονύσια οι τελεστές φορούσαν προσωπίδες και πραγματοποιούνταν δημόσιοι κώμοι και πειράγματα με τους παραβρισκόμενους, έτσι και στα δρώμενα αυτά οι πρωταγωνιστές είναι μεταμφιεσμένοι, με ζωόμορφη όψη και μέσα από πειράγματα, κωμικές σκηνές και έντονο αυθορμητισμό δίνουν μια νότα αισιοδοξίας για την νέα αρχή της χρονιάς. Επίσης, στα κατ'αγρούς Διονύσια τελούνταν πομπές με ιερά σύμβολα, θα μπορούσαμε να τα συνδέσουμε με τα σύμβολα που κρατούν οι μεταμφιεσμένοι των δρωμένων, όπου οι «Αράπηδες» κρατούν ξύλινα σπαθιά, ενώ τα «Μπαμπούγερα», σακουλάκι με στάχτη Δωδεκαημέρου. Τα κύμβαλα και τα τύμπανα που συνόδευαν τις αρχαίες εορτές, τα συνδέουμε με τα παραδοσιακά μουσικά όργανα, για το Μοναστηράκι τη λύρα και τον νταιρέ, ενώ για την Καλή Βρύση την γκάιντα και τον νταιρέ.

Στα εν άστει Διονύσια, γινόταν θυσία ζώου προς τον τιμώμενο θεό, ραντίζοντας έπειτα με το αίμα το χώρο διεξαγωγής, το θέατρο δηλαδή και τους θεατές, αντίστοιχα στα δρώμενα του Μοναστηρακίου και της Καλής Βρύσης, γίνεται καθαρμός μέσα από την στάχτη Δωδεκαημέρου, που ραίνουν με αυτήν τις οικείες και τους νοικοκύρηδες.

Τα Ανθεστήρια που πήραν το όνομά τους μάλλον από την λέξη άνθος, που παραπέμπει στην Άνοιξη η οποία πλησιάζει, ήταν μία αρχαία γιορτή αφιερωμένη στον θεό Διόνυσο. Η γιορτή αυτή είναι συνυφασμένη με τις ψυχές των νεκρών και τον εξορκισμό των κακών πνευμάτων, όπως και η τέλεση των δρωμένων που κύριο σκοπό έχουν τον εξαγνισμό του τόπου, απαλλαγμένο από τα κακά πνεύματα, την πλούσια καρποφορία του και την ευγονία. Στην εορτή των Ανθεστηρίων επίσης, ανοίγονταν για πρώτη φορά οι πίθοι με τον οίνο της χρονιάς και γινόταν αγώνες οινοποσίας. Αυτό παρατηρείται και στο δρώμενο της Καλής Βρύσης, όπου ο οίνος ρέει άφθονος μέσα από μία βρύση στο κέντρο της πλατείας, καθώς αποτελεί και το κύριο στοιχείο της διασκέδασης. Κοινό σημείο τέλεσης αποτελεί και ο εικονικός γάμος που πραγματοποιούνταν στην εορτή των Ανθεστηρίων και συγκεκριμένα την τρίτη ημέρα που λεγόταν «Χόες», ανάμεσα στον άρχων βασιλέα, που υποδύονταν τον θεό Διόνυσο, και της συζύγου του, με τον γάμο που τελείται στην Καλή Βρύση, την ημέρα της κορύφωσης του δρωμένου, με τελετάρχη τον θεό Διόνυσο που τον υποδύεται νεαρός άντρας.

Με αυτούς τους τρόπους, στην αρχαία Αθήνα, ολόκληρη η πόλη ερχόταν σε κοινωνία με τον θεό Διόνυσο με σκοπό να εξασφαλίζουν την ευγονία, την πλούσια καρποφορία της γης μετά από το ξύπνημά της και την απελευθέρωσή της από τα κακά πνεύματα, καθώς επίσης και την καλή υγεία, όπως και μέχρι σήμερα σκοπός των δρωμένων είναι ο ίδιος.

Τέλος, η οινοποσία και το συμπόσιο μετά μουσικής και χορού, που παρατηρούνται σε όλες τις γιορτές της Αρχαίας Αθήνας, αποτελούν κοινό στοιχείο με το τέλος των δρωμένων πραγματοποιείται πάνδημο γλέντι και χορός.

Η διαφορά είναι ότι έχουν μετατεθεί λίγο σήμερα οι γιορτές από τότε για να συμπεριληφθούν με παραδόσεις και γιορτές του Χριστιανισμού. Η τέλεση όμως θεωρείται ότι γίνεται για τους ίδιους σκοπούς, με πολλές ομοιότητες στη τέλεση και τους συμβολισμούς. Αυτό μας κάνει να συμπεραίνουμε στη παρούσα έρευνα, ότι όντως αυτά τα έθιμα έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιοελληνική θρησκεία και την εποχή πριν την γέννηση του Χριστού και ότι συνεχίζουν να

τελούνται στις μέρες μας παραλλαγμένες μεν, σημασιολογικά όμοιες δε. Όλοι οι συμβολισμοί του σήμερα πηγάζουν από την αρχαία παγανιστική θρησκεία και από τους μύθους της.

Η συμβολή των πολιτιστικών συλλόγων στην τέλεση των δρωμένων αυτών αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι, αφού είναι ο συνδετικός κρίκος, του παρελθόντος με το παρόν. Παρατηρούμε μεταβολές των αρχικών παγανιστικών εορτών της αρχαίας Αθήνας, προς τα δρώμενα, τελεστικών πράξεων, με κοινά στοιχεία πάμπολλα. Στοιχεία που προστέθηκαν για να συνταιριάξουν αρμονικά με τις χριστιανικές εορτές και πεποιθήσεις. Κατά την πάροδο του χρόνου τα έθιμα αυτά, λάβανε ένα περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα, με αντίστοιχη μείωση του λατρευτικού, ώστε να ταυτίζονται περισσότερο με ένα παραστατικό έθιμο, παρά με μία ιερή τελετουργία. Αποτέλεσαν μάλιστα, και προάγγελος του δράματος και του σημερινού θεάτρου. Η σημαντικότητα των δρωμένων αυτών έχει καταδειχτεί και είναι ευθύνη τόσο των πολιτιστικών συλλόγων όσο κι της τοπικής κοινωνίας, να διατηρηθούν, είναι μεγάλη. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι έχουν την υποχρέωση, της συνέχισης των δρωμένων και οφείλουν να μυήσουν τους νέους και να σώσουν ότι έχει απομείνει σε σχέση με τους συμβολισμούς αυτών. Όχι όμως μόνο οι πολιτιστικοί σύλλογοι ατομικά. Έχει δημιουργηθεί για αυτόν τον σκοπό το Κέντρο Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας (ΚΕΠΑΑΜ), που μέσα από αυτό όλοι οι πολιτιστικοί σύλλογοι ομαδικά, θέτουν βάσεις και κάνουν ενέργειες για την επίτευξη των στόχων τους, που βασικός τους είναι η διάσωση και η διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Όπως μας πληροφόρησαν οι πρόεδροι των πολιτιστικών συλλόγων σε συνέντευξη που είχαμε, έχουν ιδέες ανάπτυξης και σταθερότητας των συμβολών τους, όπως η δημιουργία κέντρου πολιτισμού και η αναγνώριση από την UNESCO ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ώστε να κατοχυρωθούν τα δρώμενα αποφεύγοντας έτσι τυχόν αλλοιώσεις. Η συμβολή των πολιτιστικών συλλόγων στη διατήρηση των εθίμων αυτών αποτέλεσε σημαντική προϋπόθεση. Δεν είναι πια τοπικές εκδηλώσεις αλλά οργανωμένα θεάματα, που κατέχουν όχι μόνο χρόνο αλλά και συγκεκριμένο χώρο εκδήλωσης, ακολουθώντας το εθιμικό τυπικό. Στη Μακεδονία ο θεσμός των πολιτιστικών συλλόγων εμφανίστηκε τον 19^ο αιώνα. Στο ευρύτερο πλαίσιο της Ελλάδας η δημιουργία και λειτουργία των συλλόγων συνδέεται με την έννοια της νεωτερικότητας. (Μαρίκα Ρόμπου –Λεβίδη, 2016).

Όσον αφορά την διάδοση των δρωμένων, για τη νέα γενιά είναι πιο εύκολο να μυηθεί στην τοπική παράδοση μέσω των συλλόγων έτσι ώστε να υπάρχει συνέχεια τους.

Παλαιότερα οι τελετουργίες αυτές των δρωμένων γινόταν σε τοπικό επίπεδο. Ήθελαν να εξαγνίσουν το κακό, αποσκοπώντας στην ευετηρία και την καλή σοδιά. Σήμερα όμως βλέπουμε και στα δύο χωριά που μας ενδιαφέρουν, ότι η αναβίωση αυτών των δρωμένων έχει πάρει περισσότερο θεατρική μορφή. Σκοπό έχει να προσελκύσει κόσμο όχι μόνο από τις γύρω περιοχές, αλλά και από όλη την Ελλάδα. Φυσικά σε αυτό συμβάλει και το διαδίκτυο καθώς γίνεται ανάρτηση όλου του τελετουργικού, από τους συλλόγους, αλλά και από ιδιώτες. Έτσι μπορεί ο καθένας να δει τα δρώμενα όσο μακριά και αν βρίσκεται. Είναι πολύ σημαντικό τελικά να γίνονται αυτές οι εκδηλώσεις για να μην χάνονται τα ήθη και τα έθιμα του κάθε τόπου. Είναι στοιχεία της πολιτισμικής μας ταυτότητας και η νέα γενιά δεν αποκόπτεται από το παρελθόν. Καθώς η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας τείνει να εξαλείψει τις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων και κυρίως των νέων.

Η μελέτη αυτή, είχε ως στόχο την παρουσίαση των δρωμένων αυτών αλλά και των μεταβολών που υπέστησαν, με σκοπό όχι την αλλοίωση τους, αλλά την ανύψωση αυτών, μέσα από νεωτερισμούς που επικράτησαν. (Στη περίπτωση του Μοναστηρακίου βλέπουμε ότι στα δρώμενα προστέθηκαν νέα στοιχεία όπως ο Τσολιάς που η φορεσιά του είναι μοναδική. Και στην περίπτωση της Καλής Βρύσης στον παραδοσιακό γάμο εμφανίζεται και ο Διόνυσος μετά την ανακάλυψη του ιερού του στη περιοχή, ένα στοιχείο που δεν υπήρχε πριν.)

Με την καταγραφή των όσων διαδραματίζονται στις συγκεκριμένους περιοχές της Δράμας, και όχι μόνο κατά την διάρκεια του Δωδεκαημέρου, καταδεικνύεται ότι τα έθιμα αυτά, με τις

ρίζες τους, στην Διονυσιακή λατρεία, μπορεί μεν να τυποποιήθηκαν αλλά δεν εξαφανίστηκαν. Συνεχίζουν να υπάρχουν, θυμίζοντάς μας τρόπους και ήθη ζωής των προγόνων μας, δίνοντας μας την ευκαιρία με τη συμμετοχή μας να γιορτάσουμε και εμείς το ξύπνημα της φύσης και την επικράτηση του φωτός, γλεντώντας, χορεύοντας και τραγουδώντας.

Η Θράκη υπήρξε περιοχή, όπου ο θεός Διόνυσος λατρευόταν ιδιαίτερα, ανάμεσα στους θεούς του αρχαιοελληνικού πανθέου, γεγονός που μπορούμε να το συνδέσουμε με την εκτεταμένη αμπελουργία στην περιοχή και την ευδοκμία της.

8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Χάρτες του Νομού Δράμας

Χάρτης 1

Χάρτης 2

Χάρτης 3

Συνεντεύξεις :

1^η. Πρόεδρο πολιτιστικού συλλόγου Μοναστηρακίου Δράμας, κ. Γιάννη Παπουτσή

1. Πότε ιδρύθηκε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Μοναστηρακίου?

Ο Σύλλογός μας, ιδρύθηκε στις 27/12/1977 με αποκλειστική ευθύνη τη συνέχιση της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου, καθώς επίσης και των εθίμων και των παραδόσεων. Κύριος στόχος του συλλόγου είναι η ερμηνεία και η μετάδοση των μηνυμάτων που απορρέουν από τα δρώμενα. Στεγάζεται σε ένα διώροφο κτίριο στο κέντρο του χωριού, το οποίο διαθέτει αίθουσα εκδηλώσεων, καθώς και χώρο μουσειακών εκθεμάτων.

Παράλληλα ο σύλλογος έχει και ένα σπίτι, το λεγόμενο σπίτι των Αράπηδων, όπου εκεί τελείται η προετοιμασία του πιο σημαντικού δρωμένου του τόπου.

2. Ποια είναι τα δρώμενα που πραγματοποιούνται?

1. Ο Σύλλογος διοργανώνει την 1^η Ιουλίου κάθε χρόνο στα πλαίσια των «ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ» του Δήμου Δράμας αποκεντρωμένη μουσικοχορευτική εκδήλωση στο Μοναστηράκι και στην ιστορική «ΠΛΑΤΕΑ ΤΩΝ ΕΥΖΩΝΩΝ» όπου χορεύουν ο τοπικός Μορφωτικός & Πολιτιστικός Σύλλογος και άλλοι φιλοξενούμενοι μουσικοχορευτικοί σύλλογοι από την Ελλάδα.
2. Το Αρέτσι, είναι περσική λέξη που σημαίνει έναρξη πλειοδοσίας. Τελείται την Δευτέρα μετά της Αναλήψεως, στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας, του Αγίου Γεωργίου. Γίνεται πλειοδοσία, των αντικειμένων που οι πιστοί κατά την διάρκεια της Μεγάλης εβδομάδος δώρισαν στην εκκλησία.
3. Το Μοναστηράκι, πανηγυρίζει κάθε χρόνο την Παρασκευή της Διακαινησίμου, γιορτάζει την Παναγία του, τη Ζωοδόχο Πηγή, που υπάρχει και εκκλησιάκι λίγο έξω από το χωριό.

Πολλές είναι οι μαρτυρίες - γραπτές και προφορικές- που λένε ότι παλαιότερα την ημέρα της Ζωοδόχου Πηγής γινόταν μεγάλο πανηγύρι στο Μοναστηράκι μιας και πουθενά αλλού, στη γύρω περιοχή, δεν γιόρταζαν τη μέρα αυτή, συγκεντρώνονταν πολύς κόσμος για να προσκυνήσει αλλά και να διασκεδάσει. Συναισθανόμενοι γι' αυτό την ευθύνη της συνέχειας δημιουργήσαμε και «οικοδομούμε» από το 1995 και δώθε τον πολιτιστικό θεσμό «ΠΙΟ ΚΟΝΤΑ ΣΤΗ ΡΙΖΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΑΣ», που εμπνευστήκαμε απ' το στίχο του Σεφέρη, κάνοντάς τον σημαία μας, ταυτίζοντας τη ρίζα με την τοπική ιστορική και πολιτιστική μας παράδοση και κληρονομιά. Η διοργάνωση των θεματικών αυτών μουσικοχορευτικών εκδηλώσεων από το Σύλλογό, στις οποίες μετέχουν τα παραδοσιακά χορευτικά μας συγκροτήματα, Συλλόγων της περιοχής μας, της Ελλάδας καθώς και του εξωτερικού, με στόχο την προβολή της λαϊκής-παραδοσιακής, μουσικοχορευτικής μας κληρονομιάς, έχει αποκτήσει εκείνο το απαραίτητο κύρος και το υψηλό επίπεδο - και εξαιτίας της εφευρετικότητάς τους - για να μας κατατάσσουν στην πρωτοπορία της νέας δημιουργίας, που πάντα βασίζεται στην πλούσια λαϊκή μας παράδοση, τον τοπικό μας πολιτισμό.

3. Πώς ονομάζεται το έθιμο που απασχολεί την εν λόγω εργασία και πότε τελείται?

Την ημέρα των Θεοφανείων, δηλαδή στις 6 του Ιανουαρίου κάθε έτους, τελείται το έθιμο με τη μορφή δρωμένου. Είναι γνωστό με την ονομασία «Αράπηδες», επειδή στη μεταμφίεση των πρωταγωνιστών του κυριαρχεί το μαύρο χρώμα.

4. Ποια είναι η προέλευση του εθίμου?

Οι ρίζες του δρωμένου βρίσκονται στο πολύ μακρινό και απώτατο παρελθόν. Φαίνεται να υπάρχει κύρια σύνδεση με την λατρεία του Θεού Διόνυσου που ήταν ευρέως διαδεδομένη από πάλε ποτέ στην περιοχή. Συγκεκριμένα οι «Αράπηδες» μιμούνται τους ακολούθους του θεού Διόνυσου, τους λεγόμενους σάτυρους, γεγονός που φαίνεται από την τραγόμορφη εμφάνιση τους.

5. Ποια είναι η ομάδα τέλεσης του εθίμου?

Η ομάδα των τελεστών αναφέρεται ως «τσέτα», ονομασία που σημαίνει συμμορία κλεφτών, στη σλαβική γλώσσα. Αποτελείται από τους «Αράπηδες» όπως προαναφέραμε, οι οποίοι είναι άντρες μεταμφιεσμένοι, με μαύρες ποιμενικές κάπες, εντυπωσιακές υψικόρυφες προσωπίδες (μάσκες) από γιδοπροβιές, και ζωσμένοι στη μέση με τρία μεγάλα κουδούνια. Τις «Γκιλίγκες», που είναι άνδρες ντυμένοι με γυναικείες παραδοσιακές ενδυμασίες, τους «Παππούδες», με την παλιά γιορτινή φορεσιά, και τέλος τους «Ευζώνους» ή «Τσολιάδες», οι οποίοι είναι ντυμένοι με την εθνική στολή και τα τοπικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως είναι το κεφαλοδέσιμο με τα κρόσσια. Συνοδεία της «τσέτας» είναι οι οργανοπαίκτες, με τα τοπικά παραδοσιακά όργανα, τη λίρα και το νταϊρέ.

6. Μπορείτε να μας περιγράψετε με λίγα λόγια το έθιμο;

Παραμονή του εθίμου γίνεται συγκέντρωση, όλων των τελεστών καθώς και των κατοίκων του χωριού, στο σπίτι των «Αράπηδων». Με την συνοδεία των μουσικών τοπικών οργάνων, γίνεται η αρχή τέλεσης του εθίμου. Σημαντική στιγμή θεωρείται το λεγόμενο "γύρισμα των κουδουνιών", με τη συμμετοχή των παιδιών του χωριού, που σκοπό έχει πέρα από την απομάκρυνση των κακών πνευμάτων, την προαγγελία του δρωμένου. Την ημέρα των Θεοφανείων, πριν ακόμα ξημερώσει, η «τσέτα» ξεκινάει να γυρίζει με ορισμένο εθιμικό τρόπο τα σπίτια του χωριού με λύρες και νταϊρέδες, τα αγαπημένα τοπικά μουσικά όργανα. Εύχονται χρόνια πολλά στους συγχωριανούς, οι οποίοι τους ανταποδίδουν τις ευχές μαζί με πλούσια κεράσματα. Στο τέλος η ομάδα καταλήγει στην πλατεία, όπου γίνεται ο τρανός κυκλικός χορός με συμμετοχή των κατοίκων του χωριού και των πολλών επισκεπτών. Το μουσικοχορευτικό μας δρώμενο συνεχίζει να λειτουργεί αναλλοίωτο και αυθεντικό, ενδυναμώνοντας έτσι την πίστη μας, ότι στο Μοναστηράκι διασώζουμε αρχαιότατη παράδοση, που τελείται θα λέγαμε ευλαβικά αν και δεν γνωρίζουμε τις απαρχές του εθίμου.

7. Πού αποσκοπεί το έθιμο;

Το δρώμενο στο Μοναστηράκι έχει ως κύριο σκοπό την ευετηρία, δηλαδή την καλοχρονιά, στοιχείο που τονίζεται με τη μεταμφίεση, τα κουδούνια, τις ευχές, τους χορούς, τα κεράσματα, τον έντονο Διονυσιασμό και ιδιαίτερα με το μιμητικό όργωμα και την εικονική σπορά. Επεξηγώντας έτι περαιτέρω, η ευετηρία έχει ως πυλώνες την ευγονία και την ευκαρπία που συνυφαίνονται και είναι παρούσες στο δρώμενό μας.

8. Υπάρχουν συμβολισμοί στην διαδικασία τέλεσης του δρωμένου?

Όπως προαναφέραμε ο κύριος σκοπός του δρωμένου είναι η ευετηρία (καληχρονιά). Αποβλέπει στην καλή υγεία των κατοίκων και την πλούσια παραγωγή του τόπου. Με την επιβλητική τους μορφή οι «Αράπηδες», με τον εκκωφαντικό θόρυβο των κουδουνιών τους, αλλά και με το σπαθί που κρατούν στα χέρια τους, θέλουν να τρομάξουν τα κακά πνεύματα και να ξυπνήσουν την φύση. Χαρακτηριστική αναπαράσταση είναι η στιγμή της μάχης μεταξύ δύο «Αράπηδων», όπου ο ένας εξ αυτών πεθαίνει και ανασταίνεται. Υποδηλώνοντας έτσι την φύση που πεθαίνει (κατά την διάρκεια του χειμώνα) και ανασταίνεται- γίνεται καρποφόρα. Επίσης κατά την διάρκεια του χορού, γίνεται αρπαγή της γκλιόγκας από τους «Αράπηδες» όπου εν συνεχεία την απελευθερώνουν. Συμβολίζοντας με αυτό τον τρόπο την λεγόμενη αρπαγή της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα. Όπου σύμφωνα με τον μύθο τους 6 μήνες που η Περσεφόνη βρισκόταν στον Άδη πενθούσε η φύση (τα δέντρα έχαναν το φύλλωμά τους, οι καλλιέργειες ασθενούσαν) και όταν επέστρεφε πρασίνιζε η γη. Συμβολισμός που συνδέεται με την γονιμότητα της γης και την αναγέννηση. Τέλος, υποδηλώνοντας τον κύκλο της ζωής η σειρά του χορού ξεκινάει από τον γηραιότερο καταλήγοντας στους νεότερους.

9. Ποια είναι η άρρηκτη σχέση του Πολιτιστικού Συλλόγου με το δρώμενο των «Αράπηδων», που απασχολεί την εν λόγω εργασία?

Όταν στις 6 Ιανουαρίου του 1976, ανήμερα των Θεοφανείων, «δεν χτύπησαν τα κουδούνια» και το χωριό «δεν γιόρτασε», μερικοί φίλοι Μοναστηρακιώτες, αφουγκραζόμενοι τα αισθήματα των συγχωριανών, βάλανε όρκο ζωής να σώσουν τους «Αράπηδες» και έτσι ιδρύθηκε ο «Μορφωτικός & Πολιτιστικός Σύλλογος Μοναστηρακίου Δράμας». Από τότε έως σήμερα έχει την αποκλειστική ευθύνη διεξαγωγής του δρωμένου των «Αράπηδων» και όχι μόνο αυτού.

10. Υπάρχει διάθεση συμμετοχής από τους νέους στην τέλεση και κατά συνέπεια στην διατήρηση του εθίμου;

Ναι πολύ μεγάλη. Η πρόταση που διαφαίνεται και η εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου να αναζητήσει την κοινοτική του ταυτότητα τον ωθεί σε δράσεις και πράξεις ώστε να δηλώσει την παρουσία του ως κοινωνικό όν. Η σημαντικότητα του δρωμένου μας έχει καταδειχτεί και είναι ευθύνη να διατηρηθεί από την τοπική κοινότητα είναι πλέον μία αδήριτη ανάγκη και σχέση. Περάσαμε σε μια άλλη εποχή, οι πολιτιστικοί σύλλογοι που συνεχίζουν ακόμη να έχουν την ευθύνη τέλεσης των δρωμένων οφείλουν και πρέπει με τους νέους των χωριών τους εκτός από το να τους μυήσουν, να σώσουν ότι έχει απομείνει σε σχέση με τους συμβολισμούς.

11. Με ποιους τρόπους θα μπορούσε να επιτευχθεί η διατήρηση του εθίμου?

Μια σκέψη είναι να γίνουν Φροντιστήρια τοπικής Παιδείας (ιστορίας και πολιτισμού, μουσικής κλπ) για να δημιουργήσουν έτσι τοπικά στελέχη με γνώση, γνώμη, σεβασμό στην παράδοση, εμπιστοσύνη στο παρόν και το μέλλον. Εμείς στην προσπάθειά μας αυτή παρουσιάζουμε στη νέα γενιά τη μαγεία που ασκεί η μακρά παράδοση, η πολιτιστική κληρονομιά ως συλλογικό έργο και την καλούμε να σπάσει τους «κώδικες», να σφιχταγκαλιάσει την ιστορία μας και να προχωρεί περήφανη αναζητώντας τη σύγχρονη ταυτότητα.

12. Το έθιμο αυτό συμβάλλει στην προσέλκυση επισκεπτών στην περιοχή;

Ναι τα δρώμενα της περιοχής μας και όχι μόνο του Μοναστηρακίου είναι τόποι προορισμού, που συμβάλλουν στην προσέλκυση επισκεπτών στην περιοχή μας. Οι πολιτιστικοί διαχειριστές δεν είναι επενδυτές, αλλά δημιουργούν επενδυτικά περιβάλλοντα καλλιεργώντας τους μύθους, τις αξίες, τις δοξασίες και γι' αυτό τη συνοχή των κοινοτήτων τους. Εμπνέονται από το παρελθόν του τόπου τους κάθε φορά που ανακαλύπτουν κάτι σχετικό που επανέρχεται με άλλη μορφή και σχέση - γιατί όχι και ως κυτταρική μνήμη. Στο Μοναστηράκι πέραν των άλλων πρόκειται να δημιουργηθεί το Κέντρο Ερμηνείας Πολιτισμού «ΤΕΛΕΣΙΣ».

12. α) Πείτε μας λίγα λόγια για την ιδέα αυτή.

Θα επικεντρώνεται στη δημιουργία ενός πόλου συσπείρωσης και σημείου αναφοράς για τα μέλη της κοινότητας είτε μόνιμοι κάτοικοι είτε μετανάστες, όσο και στη δημιουργία μίας ευδιάκριτης και επιθυμητής εικόνας για τις διαφορετικές ομάδες επισκεπτών, που καλούνται να γνωρίσουν την κοινότητα, τις αξίες της, τα ήθη και τα έθιμά της. Μία συντονισμένη πολιτιστική στρατηγική θα κεντρίσει τον ευρύτερο δημόσιο, ιδιωτικό και τρίτο τομέα θα οικοδομήσει μια διαφοροποιημένη και έντονα θετική εικόνα στους χρήστες του πολιτιστικού προϊόντος της ευρύτερης περιοχής, στο οποίο αναμένεται να ανταποκριθεί τόσο το σύστημα πολιτιστικής διαχείρισης όσο και το σύστημα διανομής τουρισμού. Χάρη στην ερμηνεία της ταυτότητας και της ιστορίας της κοινότητας, η πολιτιστική κληρονομιά στο Μοναστηράκι Δράμας έρχεται στο φως για ένα ευρύ ημεδαπό και αλλοδαπό κοινό.

13. Υπάρχει κάποιο μέσο χρηματοδότησης που διευκολύνει τη λειτουργία του συλλόγου?

Η τοπική κοινωνία εκπροσωπούμενη από το Δήμο Δράμας και συγκεκριμένα από τον φορέα του, τη Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α. (Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής, Πολιτιστικής, Τουριστικής Ανάπτυξης) συνεισφέρει οικονομικά, μέσω συγκεκριμένου εγκριθέν ετήσιου προϋπολογισμού, με σκοπό την διατήρηση και ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπρόσθετα συνεισφέρουν και οι κάτοικοι του χωριού παίρνοντας μέρος στις εκάστοτε εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται.

2^η. Πρόεδρο πολιτιστικού συλλόγου Καλής Βρύσης Δράμας, κ. Αθανάσιο Παληκάρη.

1. Πότε ιδρύθηκε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Κ. Βρύσης?

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Καλής Βρύσης ιδρύθηκε το 1983 και λειτουργεί έως σήμερα με 300 μέλη ενεργά. Σκοπό έχει την διάσωση, την διατήρηση και την διάδοση του τοπικού λαϊκού πολιτισμού που είναι πλούσιος σε ήχους, τραγούδια, χορούς και δρώμενα. Διδάσκει την μουσικοχορευτική παράδοση ενώ παράλληλα διδάσκονται μαθήματα παραδοσιακών μουσικών οργάνων (γκάιντα και νταϊρέ). Ο σύλλογος συμμετέχει σε όλες τις εκδηλώσεις του χωριού με κορυφαία συμμετοχή στην τελετή λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004.

2. Ποια είναι τα δρώμενα που πραγματοποιούνται?

Πέρα από τα «Μπαμπούγερα» που είναι το πιο σημαντικό δρώμενο της περιοχής, λαμβάνουν χώρα και άλλα έθιμα, που συνδέονται με τον χριστιανισμό. Κάποια εκ των οποίων είναι:

- 1) «Το άναμμα της Κούπας» το οποίο γίνεται την Κυριακή της Τυρινής, δηλαδή την Κυριακή πριν την Καθαρά Δευτέρα και συμβολίζει την κάθαρση της ψυχής. Ανάβοντας μια μεγάλη φωτιά στο κέντρο της πλατείας, γίνεται κάθαρση των ψυχών και η ενδυνάμωσή τους για την Μεγάλη Σαρακοστή.
- 2) Το έθιμο της «λιτανείας», που γίνεται την Πέμπτη της διακαινησίμου, μετά το Πάσχα, όπου περιφέρεται η εικόνα της Αναστάσεως, περιμετρικά του χωριού, και περνά από όλα τα ξωκλήσια. Ο λόγος η προστασία του χωριού από κάθε κακό καθώς επίσης και η ευλογία του τόπου για πλούσια καρποφορία, την περίοδο της άνοιξης.
- 3) Η γιορτή της Αγίας Μαρίνας, όπου στο προαύλιο χώρο της εκκλησίας, γίνεται πανηγύρι με τη συμμετοχή τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών καθώς και του Συλλόγου. Τιμάται έτσι η Εκκλησία της Αγίας Μαρίνας η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία για το χωριό, καθώς χτίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στη συνέχεια κάηκε από τους Τούρκους.
- 4) Η γιορτή της Πανσελήνου, όπου από το 1999 και στα πλαίσια των προ-ολυμπιακών πολιτιστικών εκδηλώσεων πραγματοποιείται μουσικοχορευτική εκδήλωση στον αρχαιολογικό χώρο του χωριού, το λεγόμενο Ιερό του Διονύσου. Τα πρώτα χρόνια την ευθύνη των εκδηλώσεων είχε το Υπουργείο Πολιτισμού, τα τελευταία όμως χρόνια όλη την οργάνωση την έχει ο Πολιτιστικός Σύλλογος Κ. Βρύσης σε συνεργασία με την Αρχαιολογική Υπηρεσία, την Νομαρχία Δράμας και το Δήμο Προσοτσάνης. Η γιορτή πραγματοποιείται μέσα στον Αύγουστο και την ημέρα της πανσελήνου (βράδυ), με πλήθος κόσμου να κατακλύζει τον αρχαιολογικό χώρο. Η βραδιά ξεκινά με χορευτικά τμήματα του Πολιτιστικού Συλλόγου και ακολουθεί έντεχνη και παραδοσιακή μουσική. Ο χώρος αυτός έχει ιδιαίτερη σημασία για την Καλή Βρύση, άλλωστε είναι και ο μοναδικός που υπάρχει γιατί συνδέεται άμεσα με την ιστορία της και το δρώμενο των «Μπαμπούγερων».

3. Πώς ονομάζεται το δρώμενο που απασχολεί την εν λόγω εργασία και πότε τελείται?

Το δρώμενο ονομάζεται «Μπαμπούγερα», και τελείται το τριήμερο των Θεοφανείων, 6-7-8 Ιανουαρίου κάθε έτους. Το όνομα αυτό παραπέμπει στους τραγόμορφους οπαδούς του θεού Διονύσου, τους σατύρους.

4. Ποια είναι η προέλευση του εθίμου?

Τα «Μπαμπούγερα» είναι ένα παμπάλαιο δρώμενο , με ρίζες-καταβολές στα βάθη της προϊστορίας, μιας εποχής μαγείας με ιδιαίτερη λατρεία των δυνάμεων της φύσης, χθονίων, επίγειων και ουράνιων. Στην αρχαιότητα τα «Μπαμπούγερα» είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη λατρεία του θεού Διόνυσου, καθώς λέγεται πως ήταν οι Σάτυροι-ακόλουθοί του. Εικάζεται επίσης ότι τους χρησιμοποίησε ο Μ. Αλέξανδρος με σκοπό να τρομάξουν τους ελέφαντες του Πέρση βασιλιά και αργότερα επί τουρκοκρατίας τρόμαζαν και απομάκρυναν τους τούρκους φοροεισπράκτορες.

5. Ποια είναι η ομάδα τέλεσης του εθίμου?

Το έθιμο στηρίζεται στα «Μπαμπούγερα», θα μπορούσαμε να πούμε, είναι οι πρωταγωνιστές αυτού του εθίμου καθ' όλη τη διάρκειά του και τις τρεις ημέρες. Η αμφιέσή τους είναι εντυπωσιακή και αποτελείται από την προσωπίδα, ένα μαύρο αμανίκοτο επενδυτή που πίσω μπαίνει μια καμπούρα και πέντε κουδούνια που ζώνονται στη μέση. Την δεύτερη ημέρα, (στις 7 Ιανουαρίου), γίνεται παρουσίαση των παραδοσιακών χορών της Καλής Βρύσης από τα μέλη του πολιτιστικού συλλόγου, τις γκιλίγκες, οι οποίες είναι γυναίκες ντυμένες με τις παραδοσιακές φορεσιές των γυναικών και των νεαρών κοριτσιών και τους παππούδες, οι οποίοι είναι κι αυτοί ενδεδυμένοι με την παραδοσιακή ανδρική φορεσιά. Την τρίτη ημέρα, αυτή της αποκορύφωσης του δρωμένου(8 Ιανουαρίου), πραγματοποιείται εικονικός γάμος και την ομάδα συμπληρώνουν:

- 1) Ο θεός Διόνυσος, νεαρός άντρας με χιτώνα και στεφάνι από κλαδί αμπέλου στο κεφάλι.
- 2) Ο παπάς, νεαρός άντρας μεταμφιεσμένος.
- 3) Η «Μπάμπω-μαμή», άντρας επίσης μεταμφιεσμένος με γυναικεία, μαύρα ρούχα, μαύρη μαντήλα και καμπούρα στην πλάτη.
- 4) Η νύφη, νεαρός άντρας μεταμφιεσμένος, φορώντας νυφικό.
- 5) Και ο γαμπρός, ο οποίος φοράει την παραδοσιακή αντρική φορεσιά.
- 6) Τέλος οι παρευρισκόμενοι, κάτοικοι του χωριού, υποδύονται τους συγγενείς της νύφης ή του γαμπρού, κατά την τέλεσή του γάμου, και πρόεδροι πολιτιστικών συλλόγων και μέλη άλλων γειτονικών χωριών υποδύονται τους κουμπάρους του ζευγαριού.

6. Μπορείτε να μας περιγράψετε με λίγα λόγια το έθιμο?

Αμέσως μετά τον Αγιασμό των Υδάτων στις 6 Ιανουαρίου τα «Μπαμπούγερα» ξεχύνονται στους δρόμους και τα σοκάκια του χωριού. Με μια σαρκαστική, πειραχτική διάθεση και έντονη ελευθερία κινήσεων περιφέρονται στους δρομίσκους του χωριού, κοντεύοντας, πειράζοντας και ενοχλώντας του περαστικούς. Ανταλλάσσουν πειράγματα με τους κατοίκους του χωριού και απλώνοντας το χέρι, ζητούν να τους δώσουν κάτι, συνήθως κέρματα. Τα «Μπαμπούγερα» με το ελεύθερο πνεύμα που τους εκφράζει δεν μπαίνουν σε καλούπια και ιδιαίτερες ομάδες. Δημιουργούν δικές τους ομάδες, ανεξαρτήτων ατόμων. Αυτό το σκηνικό λαμβάνει χώρα ότι ώρα και στιγμή και τις δυο ημέρες που ακολουθούν. (7-8 Ιανουαρίου)

Την ημέρα της παραμονής του δρωμένου, δηλαδή στις 6 Ιανουαρίου, το βράδυ, στην πλατεία του χωριού παρουσιάζονται οι παραδοσιακοί χοροί, της Κ.Βρύσης, από τα μέλη του πολιτιστικού συλλόγου και στήνεται γλέντι.

Την ημέρα της αποκορύφωσης του δρωμένου, νωρίς το πρωί ξεκινάει η διαδικασία τέλεσης του εικονικού γάμου. Πραγματοποιούνται όλες οι τελεστικές διαδικασίες, δηλαδή αυτή της παρουσίασης των προικιών της νύφης, το ντύσιμό της, το ντύσιμο του γαμπρού και το

ξύρισμά του, η πομπή από το σπίτι του γαμπρού, έπειτα το σπίτι του κουμπάρου και τέλος η κατάληξη στο σπίτι της νύφης. Η πομπή γίνεται με την συνοδεία των τοπικών μουσικών οργάνων (της γκάιντας και του νταϊρέ). Η πομπή καταλήγει στην πλατεία του χωριού όπου γίνεται η τέλεση του γάμου με τελεστή, κάποτε τον «παπά» και πλέον τον θεό Διόνυσο.

Όπως κάθε γάμος καταλήγει σε ξέφρενο γλέντι και οινοποσία, συμμετέχοντας όλοι οι κάτοικοι του χωριού και οι παραβρισκόμενοι. Τα «Μπαμπούγερα» εξακολουθούν να караδοκούν.

7. Που αποσκοπεί το έθιμο?

Όπως αναφέρθηκε το δρώμενο αυτό είναι λατρευτικό. Είναι μία ιερομαγική πράξη με κατεξοχήν ξορκιστικό, γονιμικό και ευετηρικό χαρακτήρα. Με τον εκκωφαντικό θόρυβο των κουδουνιών τα «Μπαμπούγερα» θέλουν να διώξουν τα κακά πνεύματα, καθώς επίσης και να ξυπνήσουν την φύση που “κοιμάται” τον χειμώνα ώστε να καρποφορήσει την άνοιξη.

8. Υπάρχουν συμβολισμοί στην διαδικασία τέλεσης του δρωμένου?

Η προσωπίδα, είναι τραγόμορφη, καθώς ο τράγος είναι ένα ζώο που έχει τη δύναμη να επιβιώνει, η καμπούρα που έχουν στην πλάτη τους, συμβολίζει την γριά- μπάμπω, ως πρόσωπο τιμητικό, το οποίο έχει αποδώσει τους καρπούς της ζωής (τους απογόνους), τα κουδούνια με το χτύπημα τους και τον εκκωφαντικό τους θόρυβο θέλουν να “ξυπνήσουν” την φύση, και τέλος με τον τουρμπά, το σακουλάκι με την στάχτη, με το οποίο χτυπούν τους πάντες επιχειρούν να ξορκίσουν το κακό.

Με την αρπαγή της νύφης, από τα «Μπαμπούγερα», την οποία απελευθερώνουν αφού την καταστούν έγκυο, συμβολίζουν την καρποφορία της γης. Η μαμή είναι αυτή η οποία ξεγεννά την νύφη, υποδηλώνοντας έτσι πόσο σημαντικό πρόσωπο ήταν για την τοπική κοινωνία.

9. Ποια είναι η σχέση του Πολιτιστικού Συλλόγου με το δρώμενο των «Μπαμπούγερων», που απασχολεί την εν λόγω εργασία?

Ο ρόλος του πολιτιστικού συλλόγου είναι να συντονίσει και να προετοιμάσει το δρώμενο. Καθήκον του συλλόγου είναι να πρωταγωνιστεί και να διατηρήσει αναλλοίωτο το δρώμενο αυτό.

10. Υπάρχει διάθεση συμμετοχής από τους νέους στην τέλεση και κατά συνέπεια στην διατήρηση του εθίμου?

Υπάρχει μεγάλη διάθεση συμμετοχής πολύ περισσότερο από τους νέους, οι οποίοι ανυπομονούν να έρθουν στην ηλικία που θα ντυθούν και αυτοί. Αξίζει να σημειωθεί πως με το πέρας και την τέλεση του δρωμένου, αρχίζει η προετοιμασία για την επόμενη χρονιά. Από πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά δένονται με το δρώμενο, και οι πατεράδες είναι αυτοί που μαθαίνουν τα πρώτα βήματα στα παιδιά τους σε σχέση με το δρώμενο. Όλοι ζουν για την επόμενη χρονιά. Είναι κάτι που το βιώνουν οι νέοι του χωριού, δεν πρόκειται να σταματήσει να υφίσταται ως δρώμενο. Ακόμη και στην περίοδο της χούντας οι χωροφύλακες επέτρεψαν εν μέρει την τέλεσή του.

11. Με ποιους τρόπους θα μπορούσε να επιτευχθεί η διατήρηση του εθίμου?

Η Καλή Βρύση έχει πλούσια πολιτιστική-πολιτισμική κληρονομιά από τους προγόνους της. Η διατήρηση και η συνέχισή της είναι βαρύ χρέος όλων των κατοίκων με κύριο φορέα αυτού του χρέους τον Πολιτιστικό Σύλλογο. Πιστεύουμε στην συνέχιση του δρωμένου τόσο μέσω της ενεργούς δράσης της κοινότητας όσο και μέσω των προσπαθειών που γίνονται από τον Σύλλογο, σε συνεργασία με το ΚΕ.Π.Α.Α.Μ.(Κέντρο Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας), να αναγνωριστεί από την UNESCO ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ώστε να κατοχυρωθεί το δρώμενο αποφεύγοντας έτσι τυχόν αλλοιώσεις.

12. Το έθιμο αυτό συμβάλει στην προσέλκυση επισκεπτών στην περιοχή?

Σωρεία επισκεπτών παρατηρείται κατά την τέλεση του δρωμένου όχι μόνο από τις γύρω περιοχές αλλά και από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Διατηρείται ένα πολύ καλό επίπεδο σχέσεων με πολιτιστικούς συλλόγους ανά την Ελλάδα, και κάθε χρόνο γίνονται ξέχωρα προσκλήσεις συμμετοχής. Υπάρχει παγκόσμια αναγνώριση του συγκεκριμένου δρωμένου μέσω της διαφήμισης που γίνεται, κυρίως μέσω του διαδικτύου και έπειτα μέσω της τηλεόρασης και του τύπου, γεγονός που βοηθάει στην ολοένα μεγαλύτερη προσέλευση επισκεπτών.

13. Υπάρχει κάποιο μέσο χρηματοδότησης που διευκολύνει την λειτουργία του συλλόγου?

Το κυριότερο μέσο χρηματοδότησης είναι ο Δήμος Δράμας και συγκεκριμένα ο φορέας Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α. (Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής, Πολιτιστικής, Τουριστικής Ανάπτυξης) και έπειτα και η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης. Αναμενόμενα, λόγω της κρίσης, μειώθηκε το ποσό της οικονομικής συνεισφοράς παρ' όλα αυτά η βοήθεια που παρέχεται είναι ζωτικής σημασίας για την συνέχιση του έργου του συλλόγου.

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αικατερινίδης Γ. "ΑΡΑΠΗΔΕΣ" Ένα Ευετηρικό Δρώμενο στο Μοναστηράκι Δράμας, 1998

Αικατερινίδης Γ. Γιορτές και Δρώμενα στο Νομό Δράμας, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Δράμας, 1997

Αικατερινίδης Γ., Κέντρο Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας, Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου: Λαϊκά Δρώμενα και Αρχέγονες Τελετουργίες, Δράμα, 2010

Βασλή Δ., Η Δράμα και η Ιστορία της, Ιούλιος 2002

Burkert, W., Αρχαία Ελληνική Θρησκεία: Αρχαϊκή και Κλασική Εποχή, μτφρ. Ν. Π. Μπεζαντάκος και Αβαγιανού Αφρ., Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1992

Grimal P., Λεξικό της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας, επιμ. ελλ. έκδ. Β. Άτσαλος, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991

Δρανδάκης Λευτέρης, Η Δράμα και η Περιοχή της Ιστορία και Πολιτισμός, Β' Επιστημονική Συνάντηση 2, Δράμα 18-22, Μαΐου 1994

Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α. Η Δράμα και η Περιοχή της Ιστορία και Πολιτισμός Ε' Επιστημονική Συνάντηση. Δράμα 18-21 Μαΐου 2006

Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α. Η Δράμα και η Περιοχή της Ιστορία και Πολιτισμός, Β' Επιστημονική Συνάντηση 2, Δράμα 18-22, Μαΐου 1994

Εμμανουηλίδης Χ. Η Δράμα προ 350 ετών, Δραμινά Χρονικά, Δράμα 1981

Ευριπίδης, Βάκχες, Μετάφραση Παντελή Πρεβελάκη, ed. Gilbert Murray, Oxford. 1913

Εφημερίδα ,Πολιτιστική Φωνή Μοναστηρακίου, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1993 ΦΥΛΛΟ 13^ο σελ. 5 (Από την παρουσίαση του φιλολόγου κ. Γ. Χατζόπουλου, Η επίδραση της Διονυσιακής λατρείας στα δρώμενα της περιοχής Δράμας και ιδιαίτερα του Μοναστηρακίου)

Εφημερίδα, Ελευθεροτυπία, Γεωτρόπιο, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992. Φύλλο 7^ο

Εφημερίδα, Πολιτιστική Φωνή Μοναστηρακίου, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1991. Φύλλο 1^ο

Εφημερίδα, Πολιτιστική Φωνή Μοναστηρακίου, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992. Φύλλο 7^ο

Harrisson J. E., Προλεγόμενα στη μελέτη της ελληνικής θρησκείας: Ο θεός Διόνυσος, (μτφρ. Ε. Παπαδοπούλου), Ιάμβλιχος, Αθήνα, 2003

Henrichs, A. «Myth Visualized: Dionysos and his Circle in Sixth - Century Attic Vase - Painting», στο επιμ. Papers on the Amasis Painter and his world. Malibu, 1998

Horst-Dieter Blume, Εισαγωγή στο Αρχαίο θέατρο, μτφ. Μαρία Ιατρού, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2002

ΗΣίοδος, Θεογονία, Επιμέλεια : Αθανάσιος Γιάννης, Leipzig, Germany, Σεπτέμβριος 2010, σσ. 940 - 942,

Κακούρη Κ., Η απαρχή των δραματοποιημένων ιεροπραξιών και των θεατρικών τους χώρων, Βόλος 1980

Κακριδής Ι., Ελληνική Μυθολογία, Τόμος 3, Οι Ήρωες, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986

Καπετανάκης-Ακρίτας Ν., Επίτομη Ιστορία της Δράμας: Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη, Θεσσαλονίκη 1998

Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ. Ο αρχαίος οικισμός της Δράμας και το Ιερό του Διονύσου, Πρακτικά Α' Επιστημονικής συνάντησης, Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και πολιτισμός, Δράμα 24-25 Νοεμβρίου 1989, Δράμα 1996

Μερακλής Μ., Ελληνική Λαογραφία, Τρίτη έκδοση συμπληρωμένη. Ινστιτούτο του βιβλίου-Α.Καρδαμίτσα, Αθήνα 2011

Μερτζίδης Σταύρος, Αι Χώραι του Παρελθόντος και Αι Εσφαλμένα Τοποθετήσεις των. Αθήνα, 1885

Πασχαλίδης Β. , Δραμινά Ιστορικά, :67 μελέτες για τη Δράμα και την περιοχή της, Δράμα 1992

Παπουτσής Γ., Γκιλίγκα, μια «γυναικεία» παρουσία στην τσέτα. «Μοναστηράκι» αρ.12, Νοεμβρ.-Δεκ. 1992

Παπουτσής Γ., Ο Τσόλιός και πώς επιτυγχάνεται η διαχρονικότητα ενός παμπάλαιου εθίμου των Καρναβαλιών μας. «Μοναστηράκι» αρ.6, Νοεμβρ.-Δεκ. 1991

Παπουτσής Γ., Τα χάντρα θα μπουρλιαστούν...» Μοναστηράκι», αρ.14, Μάρτ.-Απρ. 1997

Παπουτσής Γ., Το έθιμο των Αράπηδων. Οι γεροντότεροι θυμούνται...» Μοναστηράκι», αρ.18, Νοεμβρ.-Δεκ. 1993

Πέτσα Φ.Μ.: Δραμινά Χρονικά: Στον κάμπο της Δράμας περί το 4.000 π. Χ. έκδοση Νομαρχίας Δράμας Δράμα 1980

Πούχγερ Β., Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του Βορειοελλαδικού χώρου, Δ Συμπόσιο Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1983

Σαββίδης Θ.: Ομήρου άμπελος εκδόσεις Αφών Κυριακίδη Θεσ/νίκη 2003

Simon E. Οι Θεοί των Αρχαίων Ελλήνων, ελλ. μτφ. Πιγγιάτογλου Σ., University Studio Press 1996

Τριάρχης Φ., Συνοπτική Ιστορία του νομού Δράμας, Θεσσαλονίκη 1973

Τσελεπίδης Τ., Από τον Μύθο στην Ιστορία, ΔΡΑΜΑ ΗΛΩΝΙΔΑ ΓΗ ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΑΔΑ ΛΙΜΝΗ Β' Έκδοση, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη α.ε.,2000

Χατζόπουλος Γ.Κ., Η επίδραση της Διονυσιακής λατρείας στα δρώμενα της περιοχής Δράμας και ιδιαίτερα του Μοναστηρακίου. «Μοναστηράκι», αρ.13, Ιαν.-Φεβρ.1993

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

olympia.gr/2013/02/14/ηθη-και-εθιμα-η-φουσιογνωμια-ενοσ-λαου/

<http://www.kalivrisi.gr/index.php/2010-11-18-11-24-58>

<http://www.kalivrisi.gr/index.php/2010-11-18-11-25-16/foresia>

http://www.mariakappou.gr/analiseis_ennoiwn/docs/triti_lykeiou/%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%94%CE%9F%CE%A3%CE%97.pdf

<http://www.pedramas.eu/index.php/el/menu-tourismos/2012-07-31-09-43-41/2012-08-02-06-07-19.html>

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥΣ

Από τον πρόεδρο του Μορφωτικού και Πολιτιστικού Συλλόγου Μοναστηρακίου Δράμας, κ. Ιωάννη Παπουτσή (Παράσταση, Συνέντευξη 1^η)

Από τον πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλής Βρύσης Δράμας, κ. Αθανάσιο Παλικάρη (Παράσταση, Συνέντευξη 2^η)